

PROMĚNY ZEMĚDĚLSTVÍ

Spolufinancováno
z prostředků
Evropské unie

Společná, ale ne úplně

Více odpovědnosti pro členské státy dává nová společná zemědělská politika EU.

Prodražená adaptace

Klimatická změna nepočká, musíme se jí přizpůsobit, říká biolog Petr Sklenička.

Konec doby klecové

Evropská unie zásadně změní životní podmínky zvířat a chov v klecích ukončí.

UNIKÁTNÍ SÍŤ ZPRAVODAJSTVÍ U NÁS DOMA, V EVROPĚ

Pečlivě sledujeme dění v unijních i českých institucích. Známe interní i legislativní procesy a rozumíme unijnímu právu. Zjišťujeme dopady na každodenní život. Zajímají nás priority jednotlivých států i pozice aktérů k rozličným tématům.

OBSAH

Boj se suchem

04-05

Stát dá do něj miliardy. Bude to stačit? Hrozí, že by výnosy zemědělců mohly klesnout až o třetinu.

Opomíjené obilniny

18-21

Oves nebo špalda – už dnes musíme začít pěstovat rostliny, které nás budou živit za patnáct let.

Evoluční sebevražda?

22-25

V genetické modifikaci plodin bychom mohli být v Evropě na špičce, říká v rozhovoru biolog Roman Hobza.

Nejistota je naší jistotou

26-29

První dáma českého zemědělství Monika Nebeská mluví o neúnosné byrokracii nejen v zelinářství, kterému se věnuje.

Inovace mají v krvi

30-34

Když Basařovi prodali dojnice a pořídili masné plemeno Aberdeen angus, neustrnuli a našli na své farmě prostor pro další nápady.

PARTNER MAGAZÍNU: **EURACTIV.cz**

MAGAZÍN PROMĚNY ZEMĚDĚLSTVÍ – PŘÍLOHA HOSPODÁŘSKÝCH NOVIN (28. 6. 2023). Ředitel speciálních projektů Aleš Mohout • Art director Jan Vyhnanek • Editor Ján Chovanec (jan.chovanec@economia.cz) • Layout Jan Stejskal • Grafika vizuální studio mediálního domu Economia • Adresa redakce Pernerova 673/47, 186 00 Praha 8 • Tisk Walstead Moraviapress s.r.o., Břeclav • Samostatně neprodejně • <http://www.hn.cz>

KLIMATICKÁ ZMĚNA

text: Zuzana Keményová, foto: Shutterstock

Stát dá miliardy na boj se suchem. Budou stačit?

Opatření proti klimatické změně musí být v synergii, vzájemně se doplňovat a podporovat se. Rybníky a remízky se už v Česku budují, ale je jich zatím málo. Je také třeba zvýšit podíl organické hmoty v půdě a nepěstovat zbytečné plodiny, jako třeba řepku, shodují se přední čeští vědci.

Vědci zjistili, že pokud se při erozi vyplaví pět centimetrů zeminy, snižuje to hektarový výnos o pět až 10 procent. Proto je důležité půdu před erozí chránit.

Každoroční částkou 25 miliard korun chce česká vláda v příštích čtyřech letech čelit suchu způsobenému klimatickou změnou. Většina peněz by měla jít z rozpočtu ministerstva zemědělství, kterému pak 60 procent proplatí Evropská unie. „Musíme být včas připraveni na budoucí výskyt sucha, nerovnoměrných srážek a nárůst teploty vzduchu,“ řekl k materiálu, jež v polovině května schválila vláda, ministr zemědělství Zdeněk Nekula.

Ministerstvo bude z těchto peněz podporovat například výstavbu a rekonstrukce rybníků, vodovodů nebo kanalizací. Koncepce se týká také pozemkových úprav, které vracejí vodu do krajiny, nebo propojování vodárenských soustav. Nekula také už dříve prohlásil, že růst průměrné teploty o dva stupně Celsia se očekává s vysokou pravděpodobností už kolem roku 2030, doposud se předpovídal takový růst teploty až v roce 2040.

O klimatické změně mluvil na dubnové konferenci Proměny zemědělství, kterou pořádal mediální dům Economia, také rektor České zemědělské univerzity Petr Sklenička. Společná zemědělská politika Evropské unie podle něho řeší spíše mitigaci klimatické změny, tedy zmírňuje její příčiny například ukládáním uhlíku a omezením emisí. „A říkám bohužel, protože mitigace je sice důležitá – my jako Evropská unie se toho honu musíme účastnit, protože jsme vyspělá země a musíme jít vzorem –, ale velmi málo se věnujeme adaptaci na klimatickou změnu,“ připomněl Sklenička. Podle něj je přítom adaptace jediný nástroj, který Češi drží pevně v ruce.

„Jsou predikce, které předpovídají, že za dvacet až třicet let výnosy zemědělců kvůli klimatické změně, nedostatku vody a dalším okolnostem klesnou o třetinu a možná i více. Začneme akutně řešit potravinovou bezpečnost,“ vybídl na konferenci Sklenička.

Opatření spolu musí hrát, budou účinnější

S rektorem do velké míry souhlasí i Zdeněk Žalud z Ústavu výzkumu globální změny Akademie věd České republiky. Podotýká, že pro zemědělce jsou dopady klimatické změny naprosto zásadní již nyní, a proto je urgentní především adaptace, tedy přizpůsobení se jim. „Níc méně rezignovat na mitigační opatření by byla velká chyba, protože zemědělství má v této oblasti značný potenciál a současně se obě části, mitigační a adaptační, prolínají a navzájem stimulují. Jde o to, že velká část adaptačních opatření využitelných v zemědělství má rovněž mitigační účinky, tedy přispívá k ukládání uhlíku a snižování emisí skleníkových plynů,“ vysvětluje Žalud. Je podle něj potřeba opatření v krajině propojovat do uceleného systému hospodaření.

„Spojování opatření do celku má často synergické účinky, zatímco efekty jednotlivých opatření jsou omezené, a někdy dokonce mohou být i negativní. Typickým příkladem jsou bezorebné technologie, které se před lety zaváděly bez šir-

Stoupající teplota

Letošní květen byl celosvětově druhý nejteplejší v historii měření. Rekordních hodnot dosahuje teplota vzduchu nad oceány, jak oznámila agentura Evropské unie pro sledování atmosféry a klimatických změn Copernicus. Podle agentury zaostala průměrná teplota za dosavadním květnovým rekordem o méně než 0,1 stupně Celsia.

Extrémy v zámoří

V Evropě se sice v květnu průměrné teploty blížily normálu, v částech Kanady, Afriky a jihovýchodní Asie však bylo výrazně tepleji, než je obvyklé.

šího začlenění či úpravy celé pěstitelské technologie,“ podotkl Žalud. Změna hospodaření má zahrnovat snížení intenzity obdělávání půdy, tedy ideálně bezorebné technologie, ale také je třeba zajistit trvalý pokryv půdy vegetací, nebo alespoň mulčem zbytků rostlin a používání organických hnojiv. Ta stimulují půdní mikrobiologii. „Tato opatření se dají shrnout pod pojem regenerativní zemědělství, přičemž část zemědělců se již snaží tyto principy do praxe zavádět nebo o nich přinejmenším intenzivně uvažuje,“ dodal Žalud.

Chránit půdu proti erozi, zmenšit pole

Mezi opatření, o nichž se mluví již delší dobu a na mnoha místech už se také realizují, patří dělení rozsáhlých polí do menších částí, zřizování remízů mezi poli a budování menších vodních nádrží a mokřadů v krajině. To vše by mělo přispět k tomu, aby se do krajiny vrátili živočišové a aby půda více odolávala erozi. Podle vědců jsou tyto snahy sice hezké, ale je jich málo.

„Změny jsou stále zcela nepatrné – je to následek velkého tlaku agronomické lobby, která je finančně velice silná, a může tak ovlivňovat zemědělskou politiku. Příkladem jsou současné boje ohledně Společné zemědělské politiky EU, kde se činí značné ústupky právě průmyslově-zemědělskému komplexu,“ říká Pavel Kindlmann z Ústavu pro životní prostředí (ÚŽP) Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Jeho kolega Jiří Reif doplňuje, že se nesmí zapomínat na ohrožené druhy živočichů. „Závazky typu Vysadme milion stromů jsou v tomto směru dost znepokojující – pokud by se realizovaly na neproduktivních otevřených biotopech, jako jsou zbytky mezi a podobně, byla by to pro řadu citlivých druhů katastrofa,“ varuje Reif.

Jako skutečně účinná adaptační opatření doporučují vědci zvýšit obsah organické hmoty v půdě, zmenšit pole a zajistit lepší zadržování vody v zemi. „A tam, kde je to účelné, i potlačit historická odvodnění krajiny, tedy melioraci,“ podotýká Jan Frouz z ÚŽP.

Pavel Kindlmann doplňuje, že je žádoucí také potlačit rozlohy plodin, u kterých se ukázalo, že jejich pěstování ve velkém je zbytečným marněním zemědělské půdy bez významného užitku pro člověka. „Typickým příkladem je řepka olejka, která je ukázkou toho, co se může stát, když se bezmyšlenkovitě vrhne na zdánlivě atraktivní nápad nahradit fosilní paliva trvale obnovitelným pěstovaným olejem. Ovšem bez rozvahy o tom, co to může mít za následky,“ připomíná Kindlmann.

Asociace soukromého zemědělství (ASZ), která sdružuje především malé farmáře, dodává, že při zvyšování pestrosti české krajiny jsou velmi aktivní především sedláci z rodinných farem, kteří budují malá jezírka nebo vysazují v zemědělské krajině stromy, často bez nároku na dotace. „Zásadní je také rozšířit spektrum na polích pěstovaných plodin nebo používat statková hnojiva na úkor chemických. To ale znamená odmítnout tlaky na snižování stavů hospodářských zvířat,“ připomíná Jaroslav Šebek, předseda ASZ.

Snaha o boj
s klimatickou
změnou sílí,
i částka tomu
věnovaná
stoupá.

**Čím víc budeme
s adaptací otálet,
tím víc se prodraží**

ROZHOVOR

text: Zuzana Keményová, foto: HN – Lukáš Bíba

Příliš se zabýváme tím, jak zmírnit klimatickou změnu, a málo tím, jak se jí přizpůsobit, říká **Petr Sklenička**, rektor České zemědělské univerzity. Pokud zaspíme a necháme krajinu vyschnout, nedoplatíme se, varuje.

K

limatickou změnu nevyhneme, ale můžeme ji přibrzdit a rychle se adaptovat, řekl v polovině dubna Petr Sklenička, rektor České zemědělské univerzity (ČZU), na konferenci Proměny zemědělství, již pořádal mediální dům Economia. Současně upozornil, že Evropská unie situaci dostatečně neřeší.

Veřejně upozorňujete na to, že Společná zemědělská politika Evropské unie se příliš zaměřuje na mitigační opatření a málo na opatření adaptační. Jaký je mezi nimi rozdíl?

Mitigace je snaha zpomalit klimatickou změnu. Tato opatření jdou po příčině této změny, což je především vypouštění skleníkových plynů. Tyto plyny se snaží omezit, do budoucna je téměř vyloučit a podobně. Tím by mělo dojít ke zpomalení klimatické změny. Adaptace je oproti tomu strategie přežití, přizpůsobení se. Adaptační opatření tedy již počítají s tím, že se klima bude měnit a že s tím souvisí řada dalších věcí. Jedná se o mnoho typů opatření, od vodohospodářských až po legislativní, dotační, sociální nebo daňová. Na konferenci Economie jsem říkal, že jak v Green Dealu, tak ve Společné zemědělské politice EU vnímám nevyrovnanost těchto dvou přístupů, a to v neprospekch adaptace.

Proč bychom měli adaptační opatření více podporovat?

Vnímám, že Česká republika je součástí evropského společenství a že máme odpovědnost vůči celé planetě. Ovšem odhaduje se, že my Češi máme potenciál přispět ke zmírnění klimatic-

ké změny zhruba 0,3 promile, vyjádřeno podílem naší země na celkové emisi skleníkových plynů. Tedy i když se tady budeme sebevíc snažit, nikdo to ani nezaznamená. Ale zdůrazňuji, že vím, že my jako vyspělá země tak činit musíme. Oproti tomu adaptační opatření máme plně ve svých rukou. Uvedu absurdní příklad: i kdyby se celý svět na adaptaci vykašlal a Česká republika by se na změnu klimatu dobře adaptovala, poznali bychom to, žilo by se u nás lépe. Proto říkám, že adaptační opatření máme plně v rukách a měli bychom se jim věnovat.

Která adaptační opatření byste tedy ve Společné zemědělské politice EU nebo v Green Dealu rád viděl?

Vlastně tam všechna jsou, ale dotace pro ně nejsou podle mého názoru dostatečné, respektive nedodají tomu rychlost. Považuji za chybu, že tyto dohody nekladou důraz na systémový přístup, který dokáže být efektivnější za méně peněz. Na ČZU jsme to počítali a vychází nám, že rychlost klimatické změny je v tuto chvíli stále vyšší než rychlost naší adaptace. Výpočet je pro Česko, pro Evropu jsme neměli data. A je to strašně nebezpečné, protože klimatickou změnu bychom měli začít dohánět a pokud možno ji našimi opatřeními předejít, a tedy být připraveni na to, co přijde. Je nutné si uvědomit, že velká většina adaptačních opatření je dlouhodobá, jejich efekt se projeví až po letech. Takže i když dnes dáme velkou sumu peněz na adaptaci, tak než se opatření vypilují, než se vyprojektuji, než se dohodneme s vlastníky pozemků, než se to zrealizuje, tak

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

rektor, ČZU

* 1964

Český pedagog, od února 2018 rektor České zemědělské univerzity v Praze.

Věnuje se adaptaci krajiny na sucho a povodně, ochraně krajiny a půdy z pohledu krajinné ekologie.

Napsal přes 200 odborných článků. Mimo jiné do časopisů Nature Communications, Proceedings of the Royal Society B, Plos Biology.

Od února 2023 je předsedou dozorčí rady státního podniku Lesy České republiky.

Je ženatý, má dvě děti.

Pokud se oteplí o dva stupně, celosvětová zemědělská produkce klesne o 30 procent.

i kdybychom byli hodně rychlí, výsledky uvidíme za třicet, možná padesát let.

Pojďme si říct, jaká adaptační opatření má tedy Evropská unie více podporovat.

Spadají do tří kategorií: ochlazování povrchu půdy, zadržování vody a šlechtění. První dvě skupiny se navzájem prolínají a doplňují. Ochlazování povrchu je velmi důležité, protože s tím, jak stoupá teplota, za posledních šedesát let se uvádí asi o 2,2 stupně, dochází k rychlejšímu vypařování vody z půdy. S vodou v půdě nyní hospodaříme špatně, půda příliš rychle vysychá, což má dopady mimo jiné na výnosy zemědělských plodin nebo na zdravotní stav lesních porostů. Tady přichází z úvahy řada opatření, od agrotechnických, tedy aby půda byla co nejdéle zakryta nějakou plodinou, a nikoli holá, aby se používaly v osevních postupech meziplodiny (rostliny pěstované v období mezi dvěma hlavními plodinami, pozn. red.), až po krajinná, jako například zřizovat remízky a vracet trvalou zeleň do krajiny. To například zabraňuje proudění výsušných větrů, které dále urychlují výpar vody z půdy. Máme také poznatky o tom, že na velkých blocích orné půdy nad 50 hektarů vznikají vyšší teploty, které výpar urychlují, než když se plocha rozdělí do více rozumně velkých bloků.

Jak je to právě se zadržováním vody?

Je důležité udržet vodu v dané lokalitě, protože stále větší podíl srážek bude padat v podobě prudkých, přívalových dešťů. Naše současná krajina ale neumí s těmi přívalovými srážkami příliš pracovat. Prostě spadnou, rychle odtečou, cestou napáchají mnohdy škody a v krajině pak voda chybí. Měli bychom se naučit dešťovou vodu zadržet, například tím, že postavíme množství vodních nádrží, malých, středních i těch velkých přehradních. To už dnes začínáme dělat, ale musíme provést i B, tedy zadržanou vodu vrátit zpět do krajiny, což nám zatím moc nejde.

A jak ji můžeme vrátit do krajiny?

Měli bychom si osvojit principy moderní závlahy, zavlažovat zemědělské plodiny a brzy i některé lesní porosty. Chytrou závlahu skvěle ovládají například v Izraeli. Taková závlaha vrací dešťovou vodu zpět do krajiny, která se díky ní zchladí a vodní cyklus tak bude fungovat i v dramatictějších klimatických podmínkách, které zřejmě nastanou za třicet, padesát let.

Dotace by tedy měly jít i do chytrých závlah?

Ano. V letech 2017 a 2018 jsme dělali mezi zemědělci rozsáhlý průzkum a ptali jsme se jich, jaký mají zájem o závlahy. Mezi oběma průzkumy proběhlo extrémně suché léto, nicméně jen tento jeden suchý rok zvedl mezi zemědělci zájem o závlahy z 25 na 65 procent. Do budoucna ale může přijít takových let několik za sebou. Na severu dnešní Itálie se dá ukázat, jak budou vypadat důsledky klimatické změny v blízké budoucnosti stále častěji i u nás. Dva roky tam bylo takové su-

cho, že prakticky vyschla řeka Pád, krajina byla úplně vyprahlá, tráva zežloutla. A nyní tu samou oblast trápí rozsáhlé záplavy, když během dvou dní tam spadl půlroční úhrn srážek. Takže i takhle dramaticky to může vypadat, přitom sever Itálie je od Česka už jen kousek. Někteří zlehčovači klimatických změn říkají: podívejte se, poslední čtyři roky se nic špatného nedělo, sucho není. Ano, poslední čtyři roky byly pohodové, pro zemědělce vůbec nedopadly špatně. Ale já vždy říkám, že klimatická změna je zrádná v tom, že sice už existují přesné předpovědi, že extrémní sucha budou střídát extrémní srážky, ale tyto modely neumějí ukázat prostorovou distribuci těchto změn, tedy kde bude víc sucha a kde víc dešťů.

Poznamenal jste, že by se měly zavlažovat i lesy. Měly by tedy v českých lesích být natažené hadice s vodou podobné jako třeba na polích s jahodami?

Někde ano. Závlahy v lesích už u nás na ČZU testujeme a ne vždy se jedná o rozvody hadic či trubek. Když máte například paseku vytěženou po kůrovci, povrchová teplota takové čerstvé, nezarostlé paseky se může v letních měsících dostat až nad 50 stupňů Celsia. Přitom vedle, kde je zdravý les, může být pod korunami stromů ve stejnou chvíli jen dvacet stupňů. Na takové pasece se velmi těžce zakládají nové porosty, protože odhalená rozpálená půda špatně hospodáří s vodou. Pro tyto rané fáze pěstování lesa by se tedy závlahová opatření velmi hodila. Kromě kapkových závlah je namístě také gravitační dotace podzemních vod. V našem projektu Chytrá krajina děláme pokusy, kdy vodu zadržujeme a infiltrujeme ji, aby se dostala do podzemní vody v porostech, kde tato hladina v důsledku sucha výrazně klesá. Pozitivní efekt na růst stromů je jednoznačný.

Co se stane, pokud zemědělci žádná opatření neudělají?

Tak hrozí, že nastane problém mimo jiné s potravinovou bezpečností. Některá mitigační opatření, například omezení orby nebo stanovení maximálních počtů dobytka či prasat kvůli emisím metanu, povedou ke snížení množství zemědělských výnosů, tedy i potravin. Je na to poměrně hodně studií, budu uvádět jen ty z nejspíkovějších vědeckých časopisů. Třeba v Severní Americe zkoumali dopady klimatických změn pro různé plodiny. Pokud dojde k nárůstu průměrné teploty o další dva stupně Celsia, očekává se u pšenice pokles produkce o 15 procent, u sóji o 30 procent a nejméně zasažena by byla kukuřice, tam by výnosy klesly o 40 procent. Celosvětově bychom měli počítat kolem roku 2050 zhruba s třetinovým poklesem výnosů hlavních zemědělských plodin, jak uvádějí další studie.

Pokud tedy teplota bude stoupat, jak se změní podoba českého zemědělství? Budou se v Česku pěstovat banány a pomeranče?

To záleží na mnoha okolnostech, nicméně brzy se českých banánů asi nedočkáme. Existují i lidé, kteří se na teplo těší a říkají, že se bude dařit víc a tak dále. Na druhou stranu nejde vždy jen

o průměrnou teplotu, ale o výkyvy teplot a dalších klimatických ukazatelů jako takových. Například se ukazuje, že ačkoli průměrná teplota naznačuje, že by se mělo stále více dařit meruňkám, paradoxně v posledních deseti letech meruňky mnohokrát vymrzly. Takže nejde jen o jeden ukazatel, který vyhovuje dané plodině, ale o řadu faktorů, které už tak vyhovovat nemusí. Nicméně dá se předpokládat, že do Česka budou přicházet nové plodiny, jestli budeme pěstovat olivovníky nebo něco jiného, to je otázka. Měli bychom se ale zaměřit na GMO, tedy na genetické šlechtění našich stávajících plodin.

GMO je velké téma. Vy tedy genetickou úpravu plodin podporujete?

Ano, šlechtění plodin může pomoci snížit množství pesticidů, které se používají pro ošetřování rostlin. Tím, že vypěstujeme odolnější odrůdu, můžeme těchto látek aplikovat méně nebo vůbec žádné. Zrovna tak je možné šlechtit plodiny na větší toleranci vůči suchu nebo na toleranci vůči rozdílům teplot. V Česku se totiž může stát, že nastanou velmi rozdílné teploty ve dne a v noci. Šlechtění je zdravou cestou, jak se přizpůsobit změně klimatu bez negativních dopadů na životní prostředí nebo zdraví člověka.

Ale ke GMO se Evropská unie nestaví zrovna přívětivě. V oblasti geneticky modifikovaných potravin má jedny z nejpřísnějších předpisů. Smí se tu pěstovat jen jeden druh GM kukuřice odolné proti hmyzu.

Bohužel v tomto si Evropská unie podtrhává židli, když některé techniky zakazuje, na rozdíl od Spojených států a dalších velkých hráčů. To samozřejmě mimo jiné znamená odliv těch nejlepších mozků tam, kde jim dovolí pracovat. Když pominu, že přijdeme o výsledky bádání či o nové odrůdy, tak samozřejmě hrozí, že ti nejlepší budou plodiny šlechtit podle svého zadání, a ne podle toho, co je vhodné pro podmínky Česka.

V Česku existuje Národní akční plán adaptace na změnu klimatu, který vznikl už v roce 2015. Proč tedy chcete adaptaci podporovat i ve Společné zemědělské politice?

Za posledních třicet let jsem již zažil tolik plánů a strategií, že to ani nedokážu spočítat. Problém je v jejich naplňování. Politici mají jen čtyřleté volební období a neřídí se deset, dvacet let dopředu. Schopnost naplňovat dlouhodobě své vize má jen malé procento politiků. Mnoho z nich si spíše řekne: když teď vložím peníze do adaptačních opatření, výsledky uvidí až druhá či třetí generace po mně. To raději postavím pár kilometrů dálnic, za to dostanu víc politických bodů. Na druhou stranu musím uznat, že celkově snaha o boj s klimatickou změnou sílí, i částka, která se tomu věnuje, stoupá. Ovšem rychlostně jsme pořád klimatickou změnu ještě ani nezačali dohánět, natož bychom získali náskok. Jenže čím víc budeme s adaptací otálet, tím víc

Měli bychom se zaměřit na genetické šlechtění plodin, aby byly odolnější.

se později prodraží. A to ne dvakrát či třikrát, ale o řád či o dva řády. Když adaptaci hodně zanedbáme, může dojít i k nevratným procesům anebo k takovým, které půjdou zvrátit jen velmi těžko a draze.

Co tím máte konkrétně na mysli?

Podívejte se, jak vypadá krajina ve Španělsku nebo jinde na jihu Evropy...

Takže Česku hrozí usychání porostů, odlesňování a tak dále?

Přesně tak. Podívejte se i na barvu tamních krajin, jsou šedivé, žluté, koryta potoků jsou většinu roku vyschlá. U nás máme pořád zelenou krajinu. Naprší tu stále dost vody a ještě máme relativně funkční krajinu. Adaptovat tuto krajinu je výrazně jednodušší i levnější, než by bylo, pokud to necháme zajít až příliš daleko.

Když to shrnu, jsou důležitá adaptační opatření tato: vodní nádrže, chytré závlahy, šlechtění odolných plodin. Ještě něco dalšího?

Určitě, součástí musí být precizní zemědělství, efektivní protierozní ochrana, výsadba stromů, tvorba mokřadů a revitalizace vodních toků. Důležité je také zpomalovat vodu, aby neodtékala tak rychle. Asi třicet procent zemědělské plochy v Česku je odvodněno víceméně funkční systematickou drenáží, často nepřesně nazývanou jako meliorace. Na to už ale testujeme postupy, jak tuto vodu ze stávajících odvodňovacích soustav zpomalit a zadržet v daném území.

Na ty staré drenáže z minulého režimu si ekologové často stěžují, protože krajinu ještě více vysušují. Vy je tedy umíte nějak využít?

Ano, v rámci projektu Chytrá krajina, kde testujeme různé typy krajin a jejich reakci na klimatickou změnu, dokážeme drenáže využít k tomu, abychom odtok vody z povodí zpomalili, vodu jímali a opět ji vraceli do krajiny. V některých podmínkách ji dokážeme v době sucha dokonce pomocí těchto drenáží spodem vrátit ke kořenům rostlin. Říká se tomu regulační drenáž. To existuje a rozhodně v obecné rovině nesouhlasím s tím, co požadují někteří kritici, že je potřeba ty drenáže ucpat.

Máte nějaký recept, jak motivovat zemědělce, aby adaptační opatření dělali sami, i bez dotací?

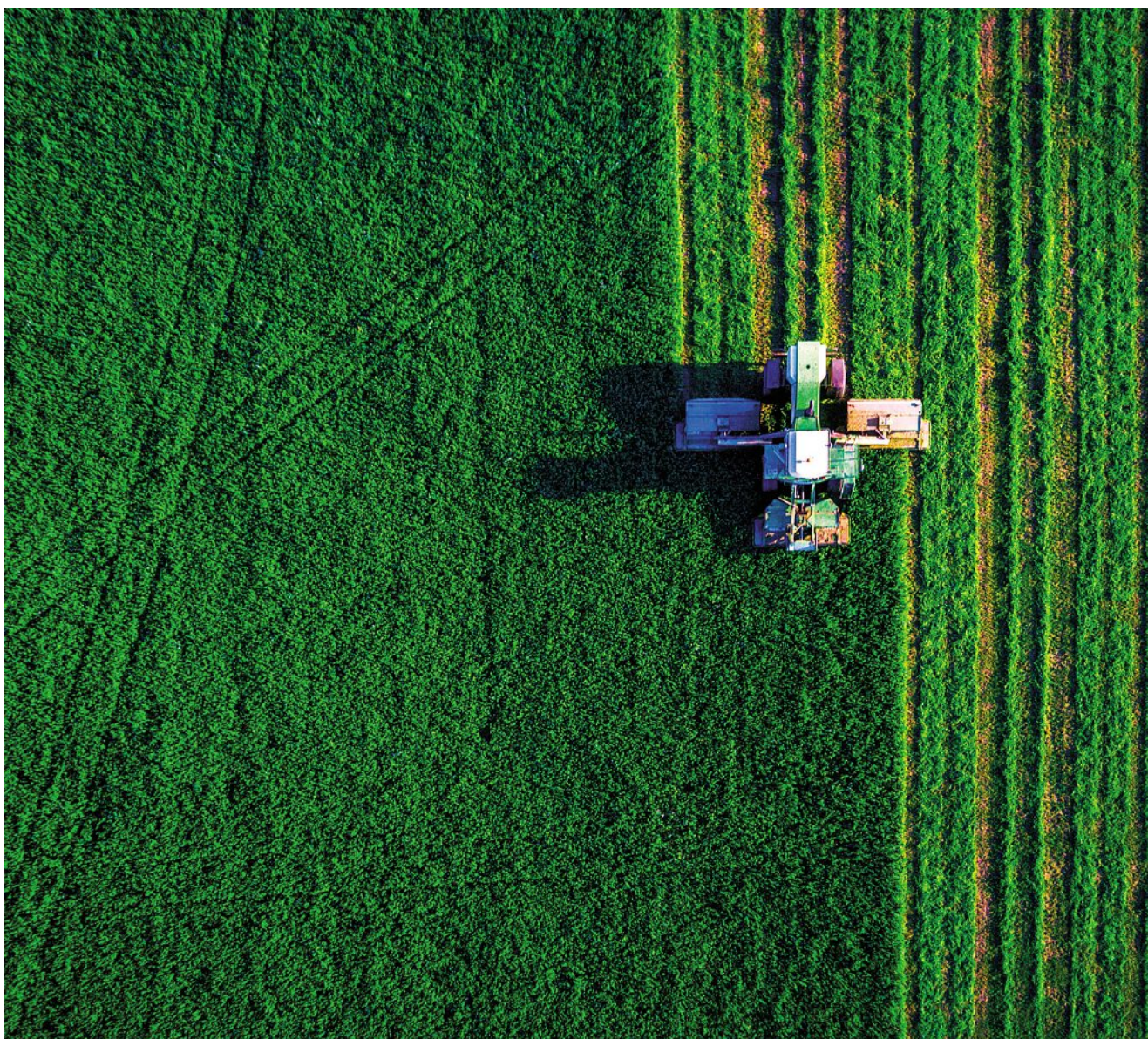
Například pobídkou v tomto smyslu: milý zeměděle, pokud si na vlastních pozemcích postavíš ze státních dotací závlahovou nádrž a nasbíráš si do ní vodu během přívalových dešťů, máš tu vodu zadarmo. Pokud si ale vzpomeneš až v létě, kdy je vody málo, že chceš čerpat vodu z řeky, budeš to mít velmi drahé. Jsem pro motivaci z obou stran, kdy se do opatření vloží dotační i soukromé peníze. Je to v podstatě princip pákového efektu, kdy jedna vynaložená dotační koruna dokáže generovat násobný finanční efekt. Nemůžeme pořád čekat, že vše zaplatí stát.

ZEMĚDĚLSTVÍ

text: Aneta Zachová, foto: Shutterstock

Nová zemědělská politika EU dává více odpovědnosti státům

Je společná, a přece rozdílná. Nová evropská zemědělská politika vzbuzuje emoce, přitom by měla sloužit všem zemědělcům bez ohledu na obor podnikání či velikost pozemků, které obhospodařují. Tak jednoduché to ale není.

Politici ji připravovali čtyři roky a v Bruselu o ní hovořili jako o revoluční reformě, která změní evropské zemědělství. Od letošního ledna se nová společná zemědělská politika Evropské unie začala promítat do praxe a její cíl je jasný – podpořit evropské zemědělství tak, aby bylo ekonomicky i sociálně udržitelné a odpovědné vůči přírodě a klimatu.

S ohledem na všechny výzvy, kterým evropské zemědělství čelí, to není jednoduchý úkol. Agrární sektor se potýká se značnou nestabilitou – válka na Ukrajině, vysoké ceny energií, inflace, nestabilní trh, nedostatek pracovníků a klimatické změny. To vše činí hospodaření čím dál obtížnějším.

Jednotné řešení, které by pomohlo všem státům, ale neexistuje. Evropská komise se proto rozhodla přenést větší díl odpovědnosti za zemědělskou politiku na samotné členské státy. Ty dle jejích pokynů vypracovaly strategické plány. V nich se snoubí požadavky členských států s evropskými podmínkami a společnými cíli. Mezi nimi je například dosažení udržitelné zemědělské produkce, která je šetrná k životnímu prostředí, nebo zajištění důstojného příjmu evropských zemědělců. Jejich mzdy jsou ve srovnání s ostatními pracovníky z jiných sektorů podprůměrné.

Spojit všechny tyto podmínky a opatření nebyl jednoduchý úkol. Jen pro představu – český strategický plán má 878 stran a vypracovalo ho Ministerstvo zemědělství České republiky ve spolupráci s experty z výzkumných ústavů a s lidmi z praxe.

„Strategický plán mění dosavadní filozofii nejen u nás, ale v celé Evropské unii. Tím novým posláním je, aby zemědělci jak v Česku, tak i v ostatních státech EU hospodařili šetrněji v krajině a zároveň abychom měli zemědělství konkurenceschopné jak na evropské, tak i celosvětové úrovni,“ komentoval změnu společné zemědělské politiky ministr zemědělství České republiky Zdeněk Nekula.

Dvě stě miliard korun pro Česko

Evropská unie má sice 27 členských států, strategických plánů ale vzniklo 28. Belgie totiž ode-

vzdala plány dva – jeden pro valonský region a druhý pro vlámský.

Na splnění strategických plánů vyčlenila EU finanční injekci v hodnotě 264 miliard eur. K tomu se však připojí ještě příspěvky od členských států, ve výsledku tak politika mobilizuje více než 307 miliard eur veřejných výdajů. České zemědělství by si mělo díky tomu přijít v následujících pěti letech na 200 miliard korun.

Peníze směřují k farmářům dvěma způsoby – prvním jsou přímé platby na plochu, jejichž cílem je podpořit příjem evropských zemědělců. Pokud je chtějí farmáři získat, musí si o ně požádat a plnit základní podmínky dobré zemědělské praxe. Druhým způsobem jsou investiční dotace, například na pořizování nové techniky či opravy budov.

Přímé platby jsou na rozdíl od investičních dotací plně hrazeny ze zdrojů Evropské unie. Podoba žádosti o dotaci se přitom s novou zemědělskou politikou změnila. Ministerstvo zemědělství proto pořádá pro farmáře sérii webinářů, které je s novinkami seznamují. S čerpáním jim mají pomoci regionální pracoviště Státního zemědělského intervenčního fondu (SZIF), který dotace administruje.

Jednotnou žádost o přímé platby zemědělci začali podávat 17. dubna a pro letošní rok již byl sběr dokumentů uzavřen. Spolu s jednotnou žádostí se mohli zemědělci hlásit i o další speciální dotace, například za to, že jsou mladší 40 let, či za to, že plní přísnější podmínky pro ochranu klimatu a životního prostředí.

„Vyřizování takového množství žádostí je náročné, ale Státní zemědělský intervenční fond je profesionální platební agenturou s dlouholetou zkušeností. V minulém programovém období jsme zvládli administraci stovek dotačních titulů, opatření a podopatření, zvládneme tedy i nové programové období zemědělské politiky,“ komentoval začátek nového dotačního období generální ředitel SZIF Petr Dlouhý.

Evropské peníze směřují k farmářům dvěma způsoby. Prvním jsou přímé platby na plochu, druhým způsobem jsou investiční dotace, například na pořizování nové techniky.

Zemědělci si nicméně stěžují, že vyřízení žádosti je příliš komplikované. „Na základě zkušeností z podání jednotné žádosti musíme konstatovat, že stejně jako u předchozích reforem se nepodařilo naplnit základní cíl, to je zjednodušení systému a snížení administrativní zátěže pro zemědělce,“ komentoval situaci prezident Agrární komory České republiky Jan Doležal.

„Informací i času bylo málo,“ dodal Doležal s tím, že přesto se většině zemědělcům podařilo žádost zvládnout, a to i díky pomoci, kterou jim poskytla sama komora. „Pomohla také série seminářů na téma pravidel nové společné zemědělské politiky Evropské unie, které organizovalo ministerstvo zemědělství,“ dodal šéf komory s tím, že ministerstvo nyní připravuje další semináře, zaměřené například na kontrolní systémy AMS. Tento monitorovací systém umožňuje úřadům kontrolovat zemědělce prostřednictvím družicového systému Sentinel. Systém se má přitom spustit ještě během letošního roku.

Více pro malé zemědělce

Od letošního roku mají také menší zemědělci nárok na doplňkovou platbu, která se označuje jako platba „redistributivní“. Jejím smyslem je přerozdělit evropské peníze tak, aby drobněj-

ší farmáři měli nárok na větší podporu. Konkrétně by na tento účel mělo jít 23 procent z peněz určených na přímé platby. Doplňková platba bude přitom udělena všem žadatelům na maximální výměru 150 hektarů obhospodařované půdy.

Zatímco menší farmáři, například ti sdružení v Asociaci soukromého zemědělství, si novinku pochvalují, zástupci velkých farem toto opatření kritizují. Mimo jiné i proto, že k zavedení redistribuce sáhla až vláda Petra Fialy (ODS), která strategický plán po předchozím kabinetu výrazně přepracovala.

„Nastavení redistributivní platby na úrovni 23 procent (průměr EU je 13 procent – pozn. red.) snižuje platby pro podniky střední velikosti a zároveň všem zemědělcům výrazně snižuje základní platbu,“ upozorňuje Doležal z Agrární komory, která sdružuje především velké farmáře.

Pochybnosti má i Lubor Lacina, profesor ekonomie z Ústavu financí Provozně ekonomické fakulty Mendelovy univerzity v Brně. „Existuje riziko umělého účelového dělení farem tak, aby kritérium (maximální rozloha 150 hektarů – pozn. red.) splnily,“ sdělil Lacina redakci HN. Expert na ekonomiku zemědělství ale obecně strategický plán hodnotí kladně – zejména vy-

Čeští zemědělci sice produkují velké množství mléka, jenže z jeho zpracování už dlouhodobě profitují farmáři z jiných zemí, kteří své výrobky do Česka dovážejí.

zdvihuje jeho důraz na environmentální a klimatická opatření.

Zelená dimenze plánu je ztělesněna v další novince – podpoře za plnění takzvaných ekoschémát, tedy náročnějších opatření vedoucích k ochraně klimatu a životního prostředí. Mezi podpořená opatření se řadí například vytváření lesních sadů, školek či zatravnění orné půdy. Další dotace jsou určeny i pro ty, kteří plní nadstandardní podmínky v chovech hospodářských zvířat.

Co se týče investičních dotací, peníze z evropských fondů půjdou na zavádění moderních technik, jako je automatické řízení traktoru, pořízování polních robotů či dojících systémů. Novinkou je i nastavení maximální výše jedné dotace, a to na 30 milionů korun.

Změna plánu potřebuje souhlas komise

Přestože Ministerstvo zemědělství České republiky je se svým výsledným strategickým plánem spokojené – což mu posvětila svým souhlasem i Evropská komise –, někteří zemědělci, zejména z řad těch velkých, mají vůči této nové zemědělské politice velké výtky.

„Je nezbytné připomenout, že současný strategický plán vznikl za zcela jiných podmínek, než v jakých nyní žijeme, a také v době, kdy byly potraviny pro obyvatele cenově mnohem do-

Evropská unie vyčlenila na splnění strategických plánů finanční injekci v hodnotě 264 miliard eur. K tomu se však připojí ještě příspěvky od členských států.

Současný strategický plán vznikl za zcela jiných podmínek, než v jakých žijeme.

stupnější. Je ambiciózní v ochraně přírody, podpoře biodiverzity a boji proti klimatické změně, zatímco produkce potravin a surovin je pro strategický plán na druhé až třetí koleji,“ zdůraznil Doležal z Agrární komory.

Větší důraz na podporu produkce potravin s vyšší přidanou hodnotou by v plánu rád viděl i ekonom Lacina. České zemědělství se totiž podle něj dlouho potýká s tím, že přestože produkuje velké množství různých produktů – například mléka –, zpracování jogurtů, sýrů a dalších hodnotnějších potravin se odehrává v jiných zemích, které z toho pak také profitují. Česku by tak prospělo rozšíření zpracovatelských kapacit. Agrární komora se netají tím, že bude tlačit vládu k tomu, aby strategický plán revidovala a přehodnotila zavedená pravidla.

Plán by sice měl platit až do roku 2027, do té doby bude nicméně Česko v kontaktu s Evropskou komisí a bude moci plán v případě nutnosti upravit. Již na konci tohoto roku předloží Evropská komise zprávu, v níž zhodnotí, jak se daří plány společné zemědělské politiky naplňovat. Od roku 2024 pak bude každá země předkládat výroční zprávy a pořádat hodnotící schůzky s komisí. Pokud se ukáže, že plán potřebuje úpravu, na základě schválení ze strany Evropské komise bude možné plán aktualizovat.

ZVÍŘATA V EU

Končí doba klecová. Hospodářská zvířata nesmí žít jako ve vězení

Evropská komise si chce na podzim posvítit na životní podmínky zvířat a součástí nové legislativy by měl být plošný zákaz klecových chovů. Podle ministra zemědělství Nekuly by se Česko mohlo stát lídrem v oblasti revize legislativy.

A

čkoliv se Evropská unie věnuje dobrým životním podmínkám zvířat už skoro 50 let, dodnes pro takzvaný animal welfare nemá jednotnou legislativu. Přitom první opatření přijala už v roce 1974.

Za poptávkou po ucelené legislativě přitom stojí samotní občané, kteří svůj názor předali úřadům prostřednictvím Evropské občanské iniciativy. Jedná se o nástroj Evropské unie, kterým mohou běžní občané navrhnout Evropské komisi vlastní právní předpisy, pokud získají dostatečnou podporu občanů napříč členskými zeměmi. Během celoevropské kampaně nazvané Konec doby klecové, která si klade za cíl ukončit klecové velkochovy v celé unii do roku 2027, se podařilo sesbírat 1,4 milionu podpisů. V Česku se pod iniciativu podepsalo přes 50 tisíc lidí.

Evropská komise se v červnu 2021 v reakci na iniciativu veřejně zavázala, že připraví předpis, který postupně ukončí chov zvířat v klecích. Ustanovení by mělo přitom spadat pod novou ucelenou legislativu věnující se i dalším životním podmínkám zvířat, kterou by komise chtěla představit do konce letošního roku. Evropská komise si loni sama vyhodnotila, že

zákaz klecových chovů nestačí, ale že je nutné celkově přepracovat stávající právní předpisy týkající se dobrých životních podmínek zvířat.

Zvířata budou prioritou

Jak upozornil Pavel Buršík z organizace Obránci zvířat (OBRAZ), velká část pravidel, která ovlivňují životy zvířat, dnes vzniká právě na evropské úrovni. „Není tajemstvím, že podmínky ve velkochovech zvířat jsou obecně otřesné a nehumánní. Považujeme tedy za nezbytné, aby se v EU tyto podmínky zlepšovaly, namísto toho, aby se jen uzákoňovaly nejmenší společné jmenovatele mezi členskými státy,“ řekl Buršík.

Je zřejmé, že životní podmínky zvířat jsou pro Evropskou komisi jednou z priorit. Ta původně oznámila, že revizi právních předpisů týkající se jejich životních podmínek připraví až ke konci letošního roku, termín ale posunula už na podzim. „Tvorba zákonů EU může trvat dlouhé roky. Vzhledem k tomu, že volby do Evropského parlamentu a jmenování nových evropských komisařů v roce 2024 jsou za rohem, čas na slíbené ukončení používání klecí v chovech zvířat se krá-

“

Životní podmínky zvířat jsou pro Evropskou komisi jednou z priorit.

text: Kateřina Horáková, foto: Shutterstock

tí. Skutečnost, že se Evropská komise chce věnovat tomuto spisu dříve, než bylo plánováno, je dobrým znamením,“ uvítala urychlení legislativy Olga Kikou, ředitelka organizace Compassion in World Farming EU, která se dlouhodobě věnuje ochraně zvířat a bojuje za spravedlivější a ekologičtější zemědělské systémy.

Česká republika byla v odezvě na kampaň rychlejší než Evropská komise, a to i díky velké podpoře, kterou iniciativa na ukončení klecového chovu v Česku zaznamenala. Pro to, aby Evropská komise vzala občanskou iniciativu na vědomí, existuje minimální počet podpisů, který daná země musí sesbírat. V Česku se v rámci kampaně podařilo sesbírat dvaapůlkrát víc podpisů, než bylo stanoveno.

Od skepse k pokroku

Česko se tak stalo jednou z mála členských zemí, která už o zákazu klecových chovů rozhodla – zákaz začne platit od roku 2027. „Nyní apelujeme i na ostatní členské státy Evropské unie, aby se k tomu zavázaly taky a zákaz klecových chovů nosnic tak platil od roku 2030 celounij-

Tvorba unijních zákonů EU může trvat dlouhé roky. Vzhledem k tomu, že volby do Evropského parlamentu a jmenování nových evropských komisařů v roce 2024 jsou za rohem, čas na slíbené ukončení používání klecí v chovech zvířat se krátí.

ně,“ uvedl Vojtěch Bílý, mluvčí Ministerstva zemědělství ČR.

Ještě donedávna přitom Česko patřilo k zemím, které podobné změny odmítaly. Podle průzkumu Eurobarometr si však 85 procent lidí v Česku přeje pro zvířata lepší život. Změny v české společnosti si všimá i Pavel Buršík. „Tehdejší vláda změnila své původně skeptické stanovisko a stala se propagátorem celoevropského zákazu klecových chovů. Má tedy velký smysl usilovat o změny jak na národní, tak evropské úrovni, protože se vzájemně podporují,“ říká.

Česká vláda si vytyčila zlepšení životních podmínek zvířat jako jednu z priorit uvedenou v programovém prohlášení a usiluje o změnu i na evropské úrovni. „Česká republika bude určitě lídrem v oblasti revize legislativy animal welfare,“ prohlásil ministr zemědělství Zdeněk Nekula poté, co převzal petici pro zákaz klecových chovů. Po jeho nástupu do funkce byly novelizovány vyhlášky věnované ochraně zvířat a nové přibýly. Týkají se chovu volně žijících zvířat v oplocených pastvinách a ochrany psů a koček chovaných v zájmových chovech.

„Česká republika může a má skrze svou vládu podporovat ambicióznější evropskou legislativu v oblasti životních podmínek zvířat,“ myslí si Bušík. Zároveň ale dodává, že vláda pro to zatím mnoho neudělala.

Podobně vidí situaci i Romana Šonková z české sekce Compassion in World Farming EU. „Pan ministr bude muset odolat silnému tlaku zastánců průmyslových velkochovů a jejich ekonomických zájmů, kteří se snaží pokrok v této oblasti zdržovat, či dokonce bojkotovat,“ míní Šonková.

V současnosti jsou národní rozdíly mezi jednotlivými členskými státy podle EuroGroup for Animals, jedné z celoevropsky nejvýznamnějších neziskových organizací na poli animal welfare, viditelné. „Pouze hrstka členských států EU přijala normy, které jsou nad rámec minimálních požadavků stanovených právními předpisy EU,“ konstatuje Reineke Hameleersová, CEO EuroGroup for Animals, přitom dodává, že lídry v oblasti životních podmínek zvířat jsou zpravidla země z tzv. Vughtské aliance, tedy Dánsko, Švédsko, Nizozemsko, Německo, Belgie a Finsko. Tyto státy mají mimo jiné přísnější požadavky na chov brojlerů. Rozdíly mezi státy jsou hmatatelné například také u zákazu klecového chovu. Zde zatím zákony přijalo pouze Rakousko, Lucembursko, Německo a Česko.

Česká republika reagovala na kampaň za ukončení klecového chovu rychleji než Evropská komise, a to i díky velké podpoře, kterou iniciativa ochránců zvířat v Česku zaznamenala.

Méně času v kamionech

A co dalšího by kromě plošného zákazu klecového chovu měla nová evropská legislativa obsahovat? Komise usiluje o řadu ambiciózních kroků. Jedním z nich by mohl být zákaz přepravy živých zvířat do třetích zemí. Komise tím reagovala na řadu nečápných závažných případů, během nichž hospodářská zvířata uvízla na moři. Právě tento bod se ale ukázal jako velmi problematický – během lednového jednání ministrů zemědělství zemí Evropské unie se proti návrhu postavila koalice devíti států.

Podle portugalské ministryně Marii do Céu Antunesové, která stála v čele koalice, by cílem revize mělo být spíše zajištění „vysoké úrovně dobrých životních podmínek zvířat v obchodu uvnitř společenství a při vývozu živých zvířat“ než úplný zákaz. Tento postoj podpořily i další členské státy včetně Německa, Nizozemska a Dánska.

Některé německé spolkové země přitom už přijaly opatření, které na národní úrovni omezuje přepravu živých zvířat do třetích zemí. Další zemí, která zavedla zákaz vývozu živých zvířat, je například Lucembursko. Rakousko má v legislativě zaveden zákaz vývozu zvířat na porážku do zemí mimo EU.

Některé státy požadují, aby například biozemědělci uváděli na svých produktech informace o dobrých praktikách hospodaření. Celoevropská kritéria ovšem neexistují.

Úprava podmínek přepravy zvířat by se navíc neměla týkat jen jejich vývozu do třetích zemí. Neziskové organizace usilují o to, aby součástí návrhu bylo i zavedení přísnějších pravidel pro dálkovou přepravu zvířat v rámci EU. Uvítaly by i zavedení maximální doby přepravy.

EuroGroup For Animals dále požaduje, aby součástí návrhu Komise byly i zákazy nehumánního usmrcování zvířat. Například zákaz vybíjení jednodenních samců kuřat podporují i poslanci Evropského parlamentu.

Číslování vajčků by se mohlo rozšířit dál

Často se také mluví o animal welfare labellingu, tedy o označování dobrých praktik v oblasti životních podmínek zvířat na produktech. Některé státy požadují, aby například biozemědělci takové informace na svých produktech uváděli. Žádná celoevropská kritéria ovšem neexistují.

Jak ovšem upozorňuje Romana Šonková, v Česku se povinnost týká pouze biopotravin, pro které platí celostátní ochranná známka. Opatření se tedy netýká přímo animal welfare. Jedinou povinností zaměřenou přímo na podmínky zvířat je označování způsobu chovu nosnic vajec. To se do praxe propisuje nápisy na oba-

lech jako „z podestýlkového chovu“ či „z chovu ve volném výběhu“. V současnosti existují čtyři kategorie způsobu chovu slepic.

Ochránci usilují o rozšíření takového označování i na jiné produkty. „Je načase, aby se tato mezera zaplnila. Zájem o ‚welfare‘ potraviny vzrůstá společně s větší informovaností veřejnosti o strádání zvířat v průmyslových velkochovech, ale i o řadě negativních dopadů, které velkochovy mají na životní prostředí, klima, biodiverzitu i naše zdraví,“ dodává Šonková.

Proti tomu se ale staví ministerstvo zemědělství, podle kterého je označování potravin věcí samotných výrobců. „Domníváme se, že animal welfare labelling by měl být v rámci EU dobrovolný. V případě zvýšeného výskytu značek na potravinách by se mohlo zvýšit riziko, že by takovéto označování mohlo vést i ke klamání spotřebitele. Již se ve velké míře využívá označení výrobku ekologického/biozemědělství. Špatně nastavený labelling by mohl být spíše zmatečný, než prospěšný,“ uvedlo k tématu ministerstvo.

Co konkrétně se do finální podoby návrhu Evropské komise dostane, je ale stále předmětem jednání. Jasně bude ve druhé polovině letošního roku.

Nadměrný počet značek, které na obalech potravin informují o způsobech chovu zvířat, by podle ministerstva zemědělství mohl vést ke klamání spotřebitelů.

Opomíjené obilniny se hlásí o slovo

Vědci šlechtí netradiční druhy plodin, které si poradí s klimatickou změnou. Navíc by mohly obohatit náš jídelníček o potraviny s vysokou nutriční hodnotou.

O

vesná kaše, špaldový nebo žitný chléb, pohanková pomazánka. V českém jídelníčku se stále častěji setkáváme s pestrou škálou cereálií, řazených k trendům zdravé výživy. Ve skutečnosti je to však spíše renesance tradičních plodin, které se na zdejších polích pěstovaly ve velkém až do druhé poloviny dvacátého století, kdy je vytlačily výnosnější pšenice a ječmen. Ty dodnes vévodí žebříčku nejčastěji pěstovaných tuzemských obilnin. Odborníci si ale uvědomují, že plošné pěstování malého počtu dnes převažujících plodin neprospívá půdě ani odolnosti rostlin samotných. A snaží se menšinové druhy podpořit.

Podstatnou roli v tom hraje klimatická změna. Kromě výkyvů počasí vytváří nové přírodní podmínky, na které se adaptují i škůdci a choroby rostlin. Oslabené obilniny se nedokážou tak rychle přizpůsobit a těžko pak odolávají náporu vedra a sucha nebo patogenů, které je ohrožují. Proto se ukazuje stále naléhavější potřeba zpestřit skladbu plodin na polích a vyšlechtit silnější odrůdy, které se budou na klimatické změny lépe adaptovat. A do hry se vrací tradičnější žito, oves, špalda a pšenice jednozrnka či dvouzrnka. „Abychom měli v budoucnu co pěstovat a co jíst,

musíme mít širší základnu plodin a rezistentní odrůdy,“ říká Dagmar Janovská z Výzkumného ústavu rostlinné výroby, která koordinovala mezinárodní projekt Healthy Minor Cereals zaměřený právě na šlechtění těchto vybraných minoritních obilnin. Projekt financovaný Evropskou unií ze 7. rámcového programu pro výzkum a technologický rozvoj byl ukončen před pěti lety a zapojilo se do něj 16 institucí z 10 evropských a přidružených zemí. V rámci výzkumu společně hledaly cesty, jak zlepšit využití opomíjených plodin a přizpůsobit je budoucím podmínkám evropského zemědělství.

Odolnější odrůdy budou v rostlinné výrobě potřeba nejen kvůli měnícímu se klimatu, ale také proto, že Evropská unie postupně omezuje používání pesticidů i v konvenčním zemědělství. „Některé účinné látky, které byly ještě před deseti lety běžné, se dnes už nesmí používat, protože se zjistilo, že mohou mít negativní vliv na životní prostředí nebo na lidské zdraví. A v rámci Zelené dohody se budou povolené dávky pesticidů dál snižovat,“ vysvětluje Janovská. To pro zemědělské plodiny zvyklé na vysokou dávku umělých ochranných přípravků znamená další stres a pro

““

Ted' musíme najít a začít pěstovat rostliny, které nás budou živit za patnáct let.

Pšenice špalda se v Česku rozšířila s nástupem ekologického zemědělství, protože je přirozeně odolná vůči škůdcům, chorobám i nepříznivému počasí. Díky své vysoké nutriční hodnotě se hojně využívá jako zdravější alternativa šlechtěné pšenice.

Oves se v Česku pěstuje jako krmivo a využití má i v potravinářském, farmaceutickém a kosmetickém průmyslu. Obilnina si dokáže poradit s chladnějším počasím, a tak se pěstuje i v hornatějších oblastech.

zemědělce ohrožení výnosů. Vyšlechtit nové silnější odrůdy ale není otázkou několika málo let. „Nefunguje to tak, že letos něco vymyslíme a příští rok to bude na trhu. U pšenice trvá šlechtitelský proces minimálně deset let,“ upozorňuje Janovská. Než se pak na trh dostanou samotné potraviny z adaptovaných obilnin, může to trvat i patnáct let.

Při podpoře plodin, které se v Česku méně pěstují, jde také o soběstačnost a konkurenceschopnost tuzemského zemědělství. „V devadesátých letech se mluvilo o tržním zemědělství, jenže ono to tak nefunguje,“ upozorňuje Janovská. „Dokud jsme závislí na dovozu surovin ze zahraničí, protože jsou pro nás levnější, hrozí nám, že v okamžiku, kdy se systém naruší, nebudeme mít co jíst,“ dodává Janovská a současně připomíná nedávné zkušenosti během pandemie covidu, kdy se omezila mezinárodní doprava, nebo válečný konflikt na Ukrajině, který ohrozil dodávky pšenice do Evropy.

Vyzbrojit obilí proti chorobám a škůdcům
Výzkum mimo jiné cílil na rozšíření spektra pěstovaných obilnin a na získání nových do-

norů, tedy rostlin, které při křížení poskytnou šlechtěným plodinám užitečné vlastnosti pro boj s chorobami a škůdci. V Česku se experimentovalo především s ovsem a pšenicí špaldou. „Jeden z těch pokusů testoval, jak plodiny reagují na různá hnojiva,“ uvádí jako příklad Janovská. Tři roky probíhaly pokusy podle jednotného postupu na různých pracovištích v různých zemích a následně se výzkumníci sešli, aby porovnali výsledky. „U jiného z pokusů jsme zase hodnotili, jak špalda reaguje na vakcinaci, kdy se do kvetoucího klasu nastříká roztok obsahující výtrusy houbového patogenu a vyhodnocuje se, jak si s tím rostlina poradí,“ pokračuje vědkyně. U špaldy získali výzkumníci podklady k efektivnímu šlechtění nových odrůd, které jsou odolné právě vůči fuzarióze klasu, tedy proti houbové chorobě, která produkuje škodlivé mykotoxiny.

Široké spektrum odrůd zajímá nejen šlechtitele, ale také zpracovatele obilovin. „Běžný spotřebitel zná jednu špaldovou mouku a netuší, že existuje spousta odrůd špaldy, z nichž každá má jiné vlastnosti,“ dodává Janovská. Některý typ zrna se lépe hodí na výrobu sušenek, ale neobsahuje tolik bílkovin, které jsou naopak potřebné k přípravě nadýchaného chlebového těsta. Do výzkumu se proto zapojily i potravinářské společnosti, které mají přehled o poptávce po různých typech surovin a dokázaly studii vyhodnotit s ohledem na výsledné produkty a jejich využití.

Do multidisciplinárních evropských projektů se zapojují kromě výzkumníků i šlechtitelské a zpracovatelské společnosti. „Díky tomu máme záruku, že se výsledky našeho výzkumu dostanou do praxe,“ říká Dagmar Janovská.

Zájem o minoritní cereálie není pohaněn jen současnými gastronomickými trendy. Podle švýcarského Výzkumného ústavu pro ekologické zemědělství vede spotřebitel k této volbě i tradice, protože zpracování žita nebo ovsa má v Evropě hluboké kořeny. Důležitá je i udržitelnost produkce, podle které se stále více rozhodují mladší generace.

Konec konvenčních osiv na ekofarmách

Na ekologické šlechtění se pak zaměřil další velký mezinárodní projekt s názvem Ecobreed, který je nyní v závěrečné fázi realizace. Jeho cílem je zajistit zemědělcům kvalitní bioosiva a odrůdy vhodné pro pěstování v ekologickém režimu, tedy bez použití umělých hnojiv a postřiků. Když totiž farmáři pěstují ekologickým způsobem klasické plodiny navyklé na přidaný minerální dusík a ochranné prostředky, čeká je výrazně nižší výnos. Na základě toho vznikla v Evropě potřeba vyšlechtit takové odrůdy, které budou umět využít živiny přirozeně přítomné v půdě nebo přidané organickým hnojivem. Tak by se měl i v podmínkách ekologického zemědělství zajistit uspokojivý výnos.

„Nastartovat šlechtění ekologických odrůd je důležité, protože se předpokládá, že v roce 2035 přestanou platit výjimky na použití konvenčního osiva v ekologickém zemědělství,“ vysvětluje Janovská. To znamená, že ekofarmáři, kteří dosud využívají možnost zasít na svém poli konvenční plodiny, budou potřebovat dostupná bioosiva.

Výzkum se zabývá šlechtěním pšenice, brambor, sóji a pohanky. Pšenice proto, že je nejčastěji ekologicky pěstovanou plodinou, brambory patří mezi nejvíce pěstované plodiny v Česku, sója by mohla zvýšit výrobu bílkovinných luštěnin v Evropě a pohanka má významné nutriční přínosy.

Kvěтина, která těží fosfor

V Česku se většinou prodává pohanka z dovozu, tuzemská se pěstuje jen na necelém tisíci hektarů půdy. Ještě před dvaceti lety to přitom byla trojnásobná plocha. „Nevýhodou pohanky je nutnost dosoušení po sklizni, bez toho se kvalita pohanky zhoršuje a hrozí tvorba plísni. Další komplikací je, že stejně jako špalda se pohanka musí loupat,“ popisuje náročnost zpracování této plodiny Janovská. Zpracovatelé pohanky v Česku proto volí levnější a jednodušší variantu – dováží ji dosušenou a oloupanou ze zahraničí, především z Číny, Ukrajiny nebo Ruska.

V posledních letech se však o pohanku začínají zajímat nejen konzumenti, ale také zemědělci. Ukazuje se totiž její přínos pro zemědělský ekosystém i lidské zdraví. „Jako potravina má úžasné vlastnosti. Je bezlepková a obsahuje vitamin P, který je velmi dobrý proti kornatění tepen a pro roztažení cév, takže působí jako prevence civilizačních chorob. Zároveň má v sobě škrob, působící podobně jako vláknina na čištění střev. Jako potravina, která se velmi pomalu tráví a stabilizuje hladinu cukru v krvi, je vhodná pro diabetiky,“ vyjmenovává přednosti pohanky Janovská. Rostlina se dá přitom konzumovat i jako čerstvá zelenina. Zároveň je pohanka také medonosná a nektarodárná plodina nabízející se k výrobě kvalitního medu. I ten v sobě obsahuje vitamin P a od klasického květového medu se liší tmavší barvou i zpravidla hutnější konzistencí.

Farmáři pohanku vyhledávají pro doplnění biopásů pro opylovače a hmyz a také jako užitečnou meziplodinu, která zajistí rychlý pokryv půdy v regenerativním zemědělství. Vyklíčí během tří až pěti dní, listy se vyvinou za pár týdnů a vytvoří nad půdou potřebné zastínění. „Mezi zemědělci a šlechtitelskými společnostmi pozorují narůstající zájem o pěstování pohanky a o materiály, které jsme v rámci projektu Ecobreed vytvořili,“ prozrazuje Janovská.

Důvodem je i vzácná schopnost pohanky zpřístupnit ostatním plodinám fosfor, který je důležitým prvkem pro biologické procesy rostlin, jako je kvetení nebo fotosyntéza. Fosfor se do půdy dodává hnojením, jeho nevýhodou však je, že se získává těžbou hornin a jeho zdroje jsou omezené. Největší zásoby fosforu jsou v Rusku, a jejich dostupnost je proto v současné době pro většinu světa omezená. Menším a křehčím, ale přesto účinným lapačem fosforu však může být právě pohanka. „V kořenovém vlášení má speciální struktury, které vylučují organické kyseliny, a tím narušuje strukturu horniny. Pohanka tak dokáže z hornin vstřebat jinak

Výzkum by mohl zlevnit českou produkci pohanky a snížit potřebu dovážet ji ze zahraničí.

nepřístupný fosfor. Uloží ho do své biomasy, a když ji pak zaoráte, dostanete fosfor k ostatním plodinám,“ vysvětluje vědkyně.

Výsledky výzkumu podle ní přispějí k většímu rozšíření pohanky jak mezi zemědělci, tak mezi zpracovateli a spotřebiteli. „Až vyhodnotíme naše pokusy s fosforem, může se stát, že bude větší poptávka po širším portfoliu pěstovaných odrůd. V důsledku by to mohlo zlevnit českou produkci pohanky a snížit potřebu dovážet ji ze zahraničí,“ odhaduje Janovská.

Výzvou pro výzkumníky je také pěstování evropské bio sóji, která představuje pro ekozemědělce vítanou alternativu k bílkovinným krmivům dováženým ze zamoří. U sóji se v rámci studie hodnotí především odolnost vůči chorobám. V Česku má ale na její pěstování negativní vliv zdejšího podnebí a není tu pro ni ani dostatek vhodných pěstebních ploch. „Pro sóju je dnes nejdůležitější krajinou Srbsko a věnují se jí kolegové ze Slovinska a Rakouska. U nás stále ještě není sója příliš rozšířená, potřebovali bychom pro ni ještě o trochu vyšší teploty,“ konstatuje Janovská.

Pro uvedení výsledků do praxe je klíčová také síť farmářů, se kterými vědci sdílí získané informace a zapojují je do polních pokusů, tréninků a diskusí. „Do budoucna bychom ve výzkumu rádi pokračovali, záleží to ale na vypsání výzvách Evropské unie a na možnostech spolupráce s našimi zahraničními partnery,“ říká Janovská. Během prvního projektu zaměřeného na minoritní obilniny se českému Výzkumnému ústavu rostlinné výroby podařilo navázat dobrou spolupráci s experty ze zahraničních institucí a některé z nich se pak společně zapojily i do projektu Ecobreed.

Prostor pro další rozvoj vidí Janovská v hledání inovativních metod, jak vyšlechtěné plodiny zpracovávat. „V projektu Healthy Minor Cereals jsme se například zabývali extrudací, což je technologie výroby křehkých cereálních chlebiček. Snažili jsme se ji přizpůsobit vlastnostem pšenice jednonozrny a dvouzrny. To do té doby na trhu nebylo. Na podobných nápadech by se dalo dál pracovat,“ uvažuje Janovská.

Oba projekty byly financované výzkumnými a inovativními programy Evropské unie. Reagovaly tím na potřebu rozšířit škálu pěstovaných plodin v Evropě a získat odolnější odrůdy, které se přizpůsobí klimatickým změnám. Kromě velkých mezinárodních programů Evropská unie vypisuje i řadu menších výzev v rámci společné zemědělské politiky. Český strategický plán pro zemědělství, který je součástí nové zemědělské politiky EU, počítá například s podporou výzkumu v oblasti pěstování ovoce a zeleniny či v produkci vajec. I tento výzkum se má zaměřit na podporu odolnosti produkce vůči klimatickým změnám a škůdcům. Další peníze proudí přímo na inovace v zemědělských podnicích, aby si čeští farmáři mohli pořídit nové technologie a využívat metody, které výzkum přinesl. Požádat si mohou o dotaci na roboty a další digitální technologie.

Spolufinancováno z prostředků Evropské unie

Pár tisíc lidí by tady dokázalo změnit směřování evropského šlechtění plodin, kdyby měli přímou podporu od státu.

Zakazovat si úpravy DNA rostlin je evoluční sebevražda

ROZHOVOR

text: Anežka Hesová, foto: Tomáš Škoda

Jak mluvit o genetické modifikaci rostlin, aby se lidé nebáli už jen toho výrazu? Podle molekulárního biologa **Romana Hobzy** nám obavy z moderních technologií šlechtění zbytečně brání reagovat na změny klimatu.

Z

měny genomu rostlin mají v Evropě stále ještě stopku. Zjednodušení jejich legalizace a uvedení do praxe jsou ale nevyhnutelné, tvrdí expert na molekulární biologii z Biofyzikálního ústavu Akademie věd České republiky Roman Hobza. V rozhovoru vysvětluje, proč je důležité přizpůsobovat se měnícím se životním podmínkám všemi prostředky, které máme k dispozici.

Hrozí nám, že nebudeme mít v příštích desetiletích co jíst?

Naši bohaté společnosti, kde teď žijeme, to nehrozí vůbec. Hrozí to lidem, kteří jsou na okraji toho bohatství. A to si možná neuvědomujeme. Pracujeme na technologiích moderního šlechtění rostlin a nabízíme je lidem z bohatého světa, kteří je nepotřebují. Zatímco v jiných částech světa jsou lidé, kteří by je velmi uvítali. Na druhou stranu je pravda, že i my se na hranu můžeme dostat velmi brzo. Události posledních let – covid a válka – nám ukazují, že se situace může rychle změnit. Že se dnes máme dobře, neznamená jistotu blahobytu i zítra. Bezprostřední nebezpečí nám nehrozí, ale musíme reagovat na měnící se svět a připravovat se na věci, které přijdou.

Co v současné době nejvíc ohrožuje úrodnost evropských polí?

Samozřejmě změna klimatu. Debata o její existenci je přitom úplně zbytečná. Vše se stále mění,

to je podstata evoluce. A my máme za úkol se přizpůsobovat. Lidstvo si občas myslí, že nějakým zázrakem dokáže zachovat současný stav věcí, které kolem sebe právě teď vidíme. To se nám ale nikdy nepodaří. Příroda má obrovskou sílu a stále se někam posouvá. My nevíme kam, ale musíme se snažit přizpůsobit. Teď je to třeba sucho, změna teploty nebo struktury škůdců, kteří se u nás vyskytují. Podmínky pro plodiny se v daném místě stále mění a my na to musíme reagovat buď tím, že začneme pěstovat úplně jiné rostliny, anebo tím, že stávající zachováme a vyšlechtíme je do nových podmínek. To jsme vlastně dělali vždycky. Nové podmínky mimochodem zahrnují třeba i nárůst lidské populace. Proto jsme museli začít šlechtit plodiny pro větší výnos. Vždycky jsme se přizpůsobovali a není důvod, abychom to nedělali dál.

Je dnes zmiňované šlechtění oproti minulému století dramatičtější?

Těžko říct. Dnes to naopak máme svým způsobem jednodušší. Ale tváříme se, že ne. A komplikujeme si to.

Co tím myslíte? Všeobecnou nechuť vůči metodám úpravy DNA?

Někdy přemýšlím nad tím, proč je věda tak často nepřijata, když něco nabízí. Možná je to tím, že podceňujeme humanitní obory. Uznávám, že my

Roman Hobza

molekulární biolog a genetik, Biofyzikální ústav AV ČR

Vystudoval genetiku a molekulární biologii na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Působí v Biofyzikálním ústavu AV ČR v Brně a v Centru strukturální a funkční genomiky rostlin v Olomouci, kde se zabývá zejména rostlinnou genomikou.

Evoluční genomiku zároveň přednáší na Masarykově univerzitě a na Přírodovědecké fakultě v Českých Budějovicích.

V genetické modifikaci plodin bychom mohli být v Evropě na špičce.

jako přírodovědci jsme k nim často arogantní. Občas to slyšíme i z úst politiků, že důležité jsou technické a přírodovědné obory a ty humanitní jsou jakýmsi přídavkem. Já si to nemyslím. Naopak, tu komunikaci jsme úplně nezvládli. Sociologové a psychologové nám mohou pomoci komunikovat s většinovou společností a my je nevyužíváme. Bylo by dobré, abychom se jako společnost uměli všichni shodnout na tom, co nás opravdu pálí, do čeho chceme investovat, jak vidíme naši budoucnost. Jsem v tomto smyslu velkým příznivcem humanitních oborů, které umí témata vykomunikovat. Věda nabízí nástroje, které může společnost využít, anebo ne.

V jakých ohledech váš obor špatně komunikuje?

Narážíme už v terminologii. Název „genetická modifikace“ vznikl kdysi dávno a zakladatelům tohoto směru molekulární biologie pak bylo vytýkáno, že to nenazvali jinak. Protože ten výraz není pozitivně vnímán. Možná by tato metoda byla mnohem lépe přijata, kdyby se na začátku pojmenovala jinak. I proto se dnes hledá spousta slovíček, která to mají opsat. Mluvíme o moderním šlechtění, molekulárním šlechtění...

A to stále mluvíme o stejné technologii?

Ano, i když také tato technologie se mění. Abych to upřesnil: geneticky modifikované organismy jsou takové, které jsou nějakým způsobem hybridní. Obsahují třeba část DNA z jiného druhu. Tímto se dnes ale primárně nezabýváme a zaměřujeme se spíše na malé změny genomu rostlin. Ovšem jsou to změny, které by nastaly zcela přirozeně i v přírodě. Nejde o to, že bychom přírodě vnucovali něco navíc, co sama neumí. Ona to dělá denně. A má před námi náskok miliony let evoluce.

Když říkáte, že příroda by si s tím stejně poradila a genom poupravila, tak proč je nutné do něj uměle zasahovat?

Protože právě třeba chceme zachovat současnou skladbu plodin na polích. Chceme tady mít pšenici a brambory a to by za pár let už nemuselo být možné kvůli podnebí. Paradoxem je, že ti samí lidé, kteří chtějí konzervovat přírodu, aby se nic neměnilo, nás nejvíce kritizují a zároveň nejvíce potřebují. Berou nás jako nepřátele, protože měníme například bramboru, ale my jim naopak můžeme pomoci tu bramboru u nás zachovat, protože ji přizpůsobíme měnícím se podmínkám, a pokud bychom to neudělali, tak by brambora u nás nemohla dál růst. Moderní molekulární biologie navíc umožňuje lokální přístup.

Mohli bychom také šlechtit místní odrůdy pro náš region pomocí jemných zásahů do genomů ve spolupráci s českými šlechtiteli. Rozjet český šlechtitelský program. Asi na tom nikdo nezbohatne tolik, jako kdyby se udělala odrůda vhodná pro celý svět, ale ono to tak nefunguje. Svět se mění a mění se lokálně.

Jenže Evropská unie využívání modifikovaných plodin z různých důvodů nedovoluje.

Objevují se obavy z dopadů na zdraví, životní prostředí a další výhody. Které z nich považujete za nejpřínavnější?

Ty argumenty jsou svým způsobem všechny oprávněné a jsem připraven o tom diskutovat. Většina negativního, co se o novošlechtěných rostlinách říká, se dá vyvrátit. Prodává se u nás alkohol, je možné kouřit a konzumovat látky, které evidentně škodí a umírají na ně tisíce, na světě možná miliony lidí ročně, přitom neznám nikoho, kdo by zemřel na následky upraveného genomu rostlin. Ano, můžete vytvořit rostlinu, která bude obsahovat nějaký alergen, ale než se ten produkt dostane na trh, musí být zkontrolován, jestli něco podobného nevyvolává. Přitom takových alergenních látek máme i tak na trhu spoustu. Genetické úpravy naopak mohou mít ve zdravotní oblasti pozitivní vliv.

Můžete být konkrétnější?

Mnoho lidí má třeba alergii na lepek. Jsme schopni začít vyrábět různé odrůdy pšenice, která bude bezlepková nebo jen částečně lepková. Jestli se to občas nepovede, tak od toho má být právě systém kontrol, který to ošetří tak, aby se taková potravina na trh nedostala nebo aby se tam dostala s jasnou informací o tom, jaké alergeny obsahuje. To se standardně dělá i u plodin, které jsou vyšlechtěné tradičním způsobem.

Někteří kritici z řad ekologů se zase obávají negativního vlivu na životní prostředí. Mohou geneticky upravené plodiny narušit rovnováhu okolního ekosystému?

Tady bych znovu připomněl, že příroda má před námi obrovský náskok. Ona různé varianty, na kterých teď pracujeme v laboratořích, dávno vyzkoušela. Samozřejmě, v přírodě jsou různé vítězové. Některé organismy jsou agresivnější a mají větší schopnosti se rozšiřovat po planetě. A to jsou ty, které vidíme kolem sebe. Kdyby nebyly tak silné, nepřežily by. My jsme vítězi velké soutěže. Příroda to za nás testuje už miliony let. A jestli si myslíme, že když tu teď začneme něco tvořit na bázi genetické modifikace a najednou přírodu doběhneme nebo předběhneme, tak to se určitě nestane. Sama příroda je důkazem, že nic šilného se neděje. Jediné, co se děje, je neustálá změna, na kterou musíme reagovat. Jako lidstvo jsme v tuto chvíli na špičce vývojového běhu, takže můžeme věci ovlivňovat. A když si to zakážeme, popřeme celou evoluci, ve které vyhráváme. Pokud si nedokážeme sami pomoci – když toho schopni jsme –, tak si skoro nezasloužíme tu dál být.

Co myslíte tím, že musíme na změny reagovat?

Mnohokrát jsem se bavil s kolegy o tom, jak s naší krajinou zamával kůrovec a čím to byla chyba. Lesníků, kteří kdysi vysázeli smrkové lesy? Nebo nás, že jsme si toho nevěšovali? Nevím, kdo je viník. Ale rozhodně je to kombinace různých věcí, které musely přijít, a my už teď víme, že mohou přijít jiné a podobně nebezpečné. Statistika je neúprosná.

ná. Co se týče dnešních plodin, jsou to často monokultury. Když se objeví parazit, který je bude plošně likvidovat, což se jednou za nějaký čas stane, a my nebudeme schopni rychle reagovat, přijde hladomor. Ty před několika generacemi byly i u nás, v jiných částech světa jsou stále. Musíme si uvědomit, že to není problém někoho jiného, pořád jsme součástí stejné planety.

Je to jakási naše sebestřednost, že nechceme věci měnit k lepšimu. Protože nás to teď zrovna nebolí. Ale pak už třeba bude pozdě, protože svět se změní tak rychle, že nebude čas na to reagovat.

Máte vy sám nějakou obavu v souvislosti s budoucím rozvojem genetické modifikace organismů?

Obávám se toho, že se náš sektor stane doménou velkých ekonomických subjektů a potom ho lidé budou zase vnímat negativně. Bude to jednoduše zisková záležitost. Profit bude na prvním místě a teprve na druhém bude cokoli jiného, co by mohlo být prospěšné pro lidstvo. A přitom by to tak nemuselo být, protože naše technologie je relativně levná. Je škoda z ní udělat byznys pro celý svět. Lokálně se dá pracovat na spoustě zajímavých věcí. My jsme připraveni, stále se snažíme udržet dobré vědecké zázemí i tady v Česku. A je to relativně těžké, protože legislativa opravdu není úplně přející. Ale když sledujeme naše kolegy, kamarády, studenty, kteří odcházejí do zahraničí a zakládají tam úspěšné start-upy, které jsou zaměřené na moderní šlechtění, do jisté míry závidíme a zároveň chápeme, že tam mohou využít svůj potenciál naplno.

Jak se postoj Evropské unie k této otázce vyvíjí? Je nějaká změna legislativy reálná v dohledné době?

Není jen reálná, je v podstatě nutná. Protože jinde ve světě už se to děje a my nemůžeme Evropu zabarikádovat a tvářit se, že tyto technologie nechceme. Zvláště proto, že už sem dovážíme některé plodiny, například sóju, která je geneticky modifikovaná. Jsme v tomto trochu pokrytci. Navíc této konkurenci už nepůjde dál čelit, protože postupy moderního molekulárního šlechtění po sobě nezanechávají stopy. Můžete klidně tvrdit, že příroda vytvořila novou verzi, a pokud nepřiznáte, že jste to byl vy, nikdo to nepozná a nemůže vás ani odsoudit. Tohle vědecký svět ví. Takže ono se to zkrátka dříve nebo později musí otevřít i u nás a politici si to už také uvědomují. Když jsme s nimi na toto téma před časem jednali a upozorňovali jsme, že jednoho dne ta změna nastane, říkali jsme jim: Dávejte si pozor, abyste lidi neovlivňovali moc negativně, protože jednou budete muset otočit. A pak se vám to bude o to hůř prosazovat.

Takže vy teď děláte výzkum s jasnou vizí, že se u nás uplatní?

Základní výzkum je svobodný. Nás se v laboratoři netýkají žádná výrazná omezení. Můžeme

Můžete tvrdit, že příroda vytvořila novou verzi rostliny, a pokud nepřiznáte, že jste to byl vy, nikdo to nepozná.

svobodně zkoumat a to je dobré. Nicméně aplikovaný výzkum můžeme dělat jen za zdmi našich vědeckých ústavů. A když vám něco funguje v laboratoři, ještě to neznamená, že to bude stejně dobře fungovat i na poli, kde je spousta dalších vlivů. Máme tedy sice něco připraveného, ale než to sami zemědělci otestují, nemůžeme si tím být stoprocentně jistí. Proto teď potřebujeme partnery v agroprůmyslu, kteří s námi budou spolupracovat.

Jak EU podporuje vědecké instituce zabývající se metodami editace genomů rostlin, když přitom zakazuje uvedení těchto metod do praxe?

Pro nás je v současné době legislativa důležitější než finance. Takže na prvním místě potřebujeme legislativní změny. A věřím, že to pak půjde ruku v ruce. Když to zákony umožní, finance si cestu najdou. Myslím tím finance pro zemědělce, aby mohli nové technologie uvést do praxe. O nás nejde, základní výzkum je o tom, že si hrajeme, zkusíme a publikujeme naše nápady, tím to většinou skončí. Často v různých grantových přihláškách jako poslední větu píšeme, že to bude jednou k něčemu dobré.

A věříte ve změnu legislativy?

Někteří kolegové už tomu ani nevěří. Ale já si myslím, že ano. Proto se snažíme navazovat spolupráci a počítat s tím, že se legislativní hráz otevře. Aby nás právě ten korporátní svět nepohltl. Protože oni jsou připraveni. Česko moc připravené není. A přitom bychom zrovna v této oblasti mohli být pionýři, mohla by to být naše doména. Tohle je obor, ve kterém by Česko mohlo být za relativně malé peníze na evropské špičce.

Uvědomuje si to česká vláda?

Poslední dobou z toho začínám mít dobrý pocit. Někteří politici už vědí, že změna je nutná, jen musí někdo z nejvyšších míst říct: Proboha, tak už ten potenciál využijme! Pár tisíc lidí by tady dokázalo změnit směřování evropského šlechtění, kdyby měli přímou podporu od státu přes agentury a přes ministerské dotační programy. A to nemluvím o velkých dotacích. Desítky milionů u nás mohou udělat ohromné věci.

Co je v současné situaci výzvou pro vás?

Pro mě je teď nejdůležitější komunikace se zemědělci. Díky ní si jako vědci třeba uvědomíme, že některé problémy, které řešíme v laboratoři na modelových organismech, je v praxi vůbec nezajímají. Vidím, že mezi základním výzkumem a zemědělským sektorem je obrovská propast. Přitom je důležité spolupracovat, abychom cílili na to, co zemědělcům opravdu pomůže a co prospěje i celé společnosti. Už se to myslím začíná trochu dařit. Někteří progresivnější zemědělci už za námi chodí sami a zajímají se. I tohle by stálo za větší podporu, abychom měli nějaké distanční platformy, kde se budeme potkávat a spolupracovat.

Spolufinancováno z prostředků Evropské unie

Jedinou naší jistotou je nejistota

Monika Nebeská,
první dáma českého
zemědělství

ROZHOVOR

text: Aneta Zachová, foto: archiv ZD Všešary

Monika Nebeská je manažerkou v zemědělství a předsedkyní představenstva Zemědělského družstva Všešary. V lednu letošního roku se stala také předsedkyní Zelinářské unie ČR. Stojí rovněž za úspěchem označení Všešarská cibule.

M

onika Nebeská má být na co pyšná. V roce 2008 Evropská komise oficiálně uznala pozitivní vlastnosti Všešarské cibule a zařadila ji do seznamu chráněných zeměpisných označení původu. Nikdy předtím ani potom se žádná jiná cibule do tohoto seznamu nedostala.

Jakožto nová předsedkyně Zelinářské unie České republiky Nebeská věří, že právě toto sdružení může zelinářům hodně pomoci.

Sdružujete české pěstitele zeleniny. Jak se vašemu oboru daří?

České zelenině se určitě daří, hovoříme-li o schopnosti domácích zelinářů vyprodukovat kvalitní, zdravotně nezávadnou a čerstvou zeleninu. Máme dobré pěstební podmínky pro řadu druhů zeleniny, máme špičkové know-how a máme i spoustu pracovitých a oboru oddaných lidí. A hlavně máme i skvělé spotřebitele, kterým musím poděkovat za to, že českou zeleninu chtějí a kupují. Jinak by tu zelináři už nebyli.

Samozřejmě, to všechno má své obrovské „ale“. Česká a moravská zelenina ztrácí cenovou konkurenceschopnost na jednotném evropském trhu. Má to řadu příčin, asi nejvýraznější z nich jsou dopady energetické krize. Víím, že teď to říká každý, ale bohužel je to tak. Pro pěstování zeleniny jsou v Česku ve srovnání s okolními státy navíc horší administrativní podmínky. Komplikovaněji zaměstnáváme sezonní pracovníky, nemáme úlevy na odvodech sociálního a zdravotního pojištění jako v některých okolních zemích a měli jsme nižší úroveň pomoci v krizi. To vše naši produkci oproti ostatním zemím znevýhodňuje.

Znamená to, že okolní evropské země se k zelinářství stavějí lépe a cíleně tento sektor podporují?

Ano, třeba Polsko je jedním z největších dovozců zeleniny do Česka a má nulovou DPH na potravinu. Máme sice jednotný trh v celé Evropské unii, ale podmínky pěstitelů jsou v každé zemi jiné.

Loni na podzim se zvýšily ceny hnojiv, nafty i zemědělské chemie, došlo také k navýšení úrokových sazeb, a tím i zdražení úvěrů. Růst cen se přímo odrazil v navýšení nákladů na pěstování a skladování zeleniny. Situaci negativně ovlivnilo i pozdní zastropování cen energií. Mnozí pěstitelé se v obavách extrémních cen energií rozhodli, že místo uskladnění zeleniny zvolí přímý prodej. Provozovatelé skleníků v zimních měsících omezili nebo úplně pozastavili produkci. Výsledkem je, že naši domácí spotřebu zeleniny pokrýváme zhruba z jedné třetiny, což je obrovská škoda, protože naše závislost na dovozech je opravdu velká a stále se prohlubuje. Vnímám to jako naše slabé místo. Musíme si uvědomit, že čím více zeleniny dovážíme, tím menší vliv máme na cenovou nabídku.

Sice nejsme země, jejíž klimatické podmínky by umožňovaly pokrýt spotřebu všech druhů zeleniny po celý rok, to je tvrdá realita, ale u některých druhů máme možnosti a schopnosti, aby naše závislost na dovozu byla výrazně nižší. Třeba u cibule, to je moje srdcovka, dosahujeme soběstačnosti jen ze 45 procent, přestože podmínky pro její pěstování jsou u nás ideální.

Monika Nebeská

předsedkyně Zelinářské unie ČR

První dáma českého zemědělství se prezdívala Monice Nebeské, české manažerce a předsedkyní představenstva společnosti Zemědělské družstvo Všeřtary.

Vyrůstala v Hradci Králové a získala inženýrský titul na Vysoké škole ekonomické. Studovala jazykovou školu v Londýně a absolvovala Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy. Do všestarského družstva nastoupila jako ekonom v roce 1996, předsedkyní představenstva se stala v roce 2009.

V lednu 2023 byla Monika Nebeská zvolena předsedkyní Zelinářské unie Čech a Moravy a následně se stala také předsedkyní Klubu zemědělských manažerek ČR.

Pěstební plochy zeleniny v Česku se letos sníží zhruba o pět procent. Má to řadu příčin od přírodních, které člověk příliš neovlivní, až po administrativní a ekonomické, které stát částečně ovlivnit může.

Proč jí nevypěstujeme v Česku více?

Jsmeme zase u toho. Náš největší konkurent je zelenina z EU, nejvíce dovážíme z těch hlavních pěstitelských zemí Evropy, jako jsou Španělsko, Nizozemsko a Itálie, ale také od našich sousedů, jako jsou Německo a už zmiňované Polsko. Produkce jižních států pokrývá celou sezonu nebo její výraznou většinu, což je jejich výhoda, ale také u našich sousedů je produkce výrazně levnější, protože mají lepší podmínky, levnější a snáze zaměstnávají sezonní pracovníky, mají větší kapacity skladů, levnější energie a jejich stát jim v době krize pomohl. Mezi největšími dovozci do Česka nejsou ale jen evropské státy, je to také Maroko, Egypt, Čína, či dokonce exotické země. Mimoevropské země nejsou svazovány stále náročnějšími regulacemi a požadavky Green Dealu, proto jsou schopny vyrobit zeleninu levněji, často ale také mnohem méně ohleduplně k životnímu prostředí a k lidem. Potom už záleží na každém z nás, na každém spotřebiteli, aby si ty souvislosti uvědomoval a upravoval případně spotřebitelské preference.

Co se týká zeleniny, letos se pěstební plochy v Česku sníží zhruba o pět procent. Má to řadu příčin od těch přírodních, které příliš neovlivníme, až po ty administrativní a ekonomické, které samozřejmě stát částečně ovlivnit může. Pěstování zeleniny rozhodně nepatří mezi obory, u nichž je pozitivní ekonomický výsledek jistý, naopak se potýkáme s vysokou mírou rizik. Dá se říct, že jedinou naší jistotou je nejistota. Jsme vlastně závislí na počasí, a pokud je nepříznivé, můžeme o všechno přijít v jednom okamžiku.

Říkala jste, že čeští spotřebitelé mají o českou zeleninu zájem. Je to ale stále tak, že cena vítězí nad kvalitou? Že lidé zkrátka nejsou ochotni připlatit si za lokální zeleninu, která méně zatěžuje životní prostředí?

Cena vítězí, ale pocity spotřebitelů se začínají hodně měnit. Mladí lidé se dívají nejen na cenu,

ale na to, jak velkou ekologickou stopu daný produkt má.

Snažíte se dělat osvětu mezi spotřebiteli a vysvětlovat jim, proč by měli nakupovat českou zeleninu?

Samozřejmě. Osobně mi osud českého a moravského zelinářství není vůbec lhostejný. Už několik let se snažím přispět ke zlepšení podmínek pro domácí pěstitele i k propagaci našich produktů. To jde ruku v ruce s potřebou zvyšovat povědomí veřejnosti o kvalitě české zeleniny, o jejím významu pro zdraví a v neposlední řadě o nutnosti větší soběstačnosti v produkci.

A daří se vám třeba dostávat českou zeleninu na evropský trh?

Není to naší prioritou, chceme pokrýt hlavně český a moravský trh.

Všestarská cibule z vašeho zemědělského družstva má evropskou značku kvality. Jak náročné bylo ji získat a co vám to přineslo?

Podařilo se nám získat certifikát v roce 2008, a pokud si dobře vzpomínám, proces trval minimálně dva roky, což je dost dlouhá doba. Myslím, že se máme čím pyšnit a evropská značka nám přináší přidanou hodnotu, můžeme lépe propagovat náš podnik i české zemědělství obecně. I když spotřebitelé a trh celkově na tu lokálnost produkce začínají slyšet až nyní.

Česko má teď svůj strategický plán pro zemědělství, který je podmínkou čerpání peněz z nové společné zemědělské politiky EU. Jak ho hodnotíte?

Za sebe i za české pěstitele mohu odpověď zjednodušit na tři slova – obrovská administrativní zátěž. Společná zemědělská politika EU i český strategický plán přinášejí nové a těžko splnitelné podmínky, zejména v oblasti ochrany životního prostředí. Vždy tu ale zůstane ona komplikovanost a administrativa, která nám

zemědělcům svazuje ruce i nohy. Rozhodně v tomto apelují na EU i na stát, aby systém skutečně zjednodušily a uplatnily zdravý rozum, jinak se veškerá společná zemědělská politika a pomoc zemědělcům ztrácí. Nějaká forma regulace ano, administrativa ano, chápu, že je to potřebné, ale všechno musí být s rozumem.

Myslíte si, že se strategický plán bude ještě měnit? Platit by měl až do roku 2027.

Jednáme s ministerstvem a snažíme se poukazovat na to, jak je situace komplikovaná a do budoucna těžko udržitelná. Samozřejmě že ekologie je velice důležitá a že bez ozelenění nebudeme moci fungovat, ale některé věci je potřeba dělat postupně, formou evoluce, ne revoluce. Je potřeba se přitom dívat na citlivé komodity. Například zelenina je základní potravou, základním zdrojem vitaminů, což by měl být hlavní důvod pro stát, aby české pěstitele zeleniny podporoval.

A lze tu byrokracii vůbec odbourat? Přece jenom se jedná o rozdělování veřejných peněz, takže je jasné, že tam musí být podmínky a administrativní procesy, které zajistí, že peníze půjdou tam, kam mají...

Je potřeba, aby se na to někdo podíval trochu z nadhledu – ekologického, ekonomického a samozřejmě i sociálního. To jsou takové tři body, které do sebe musí zapadat, protože jakmile v nich do-

jde k disharmonii, může se to vymknout tak, že to bude pro stát i pro EU do budoucna neudržitelné. Otázka je, zda to někdo z toho nadhledu vidět chce.

Kdo je podle vás zodpovědný za tu byrokratickou náročnost. Evropská unie nebo stát, který evropskou politiku implementuje?

Zásadní problém začíná už podmínkami, které vznikají v Bruselu. Pak se to dostane sem do České republiky, kde si to občas ještě více zkomplikujeme a přizívujeme to.

Kromě strategického plánu tu teď máme debatu o udržitelnosti veřejných financí a úsporných opatřeních. Jak hodnotíte vládní konsolidační balíček?

Určitě pozitivní zprávou je snížení DPH pro zeleninu, to je bez diskuse. Důležité ale je, aby stát dohlédl na to, aby se ten efekt projevil tam, kde má, tedy zejména u spotřebitelů. Osobně jsem ale přesvědčena, že ke skutečnému obratu v oblasti veřejných financí samotné škrtů a daně nestačí. Zásadní problém, který zatěžuje a zdražuje nejen zelinářství, ale celý podnikatelský systém, je ta neúnosná byrokracie. Doufám, že součástí konsolidace financí bude snížení státních agend, počtu úředníků či zrušení zbytečných organizačních složek státu. U zemědělství by pomohla opravdu úleva od zbytečných a nepřínosných povinností, které stejně nemohou nahradit přirozenou odpovědnost zemědělce vůči svému okolí.

Obrovská administrativní zátěž. Společná zemědělská politika EU i český strategický plán přináší nově a těžko splnitelné podmínky.

“

Zásadní problém, který zatěžuje a zdražuje nejen zelinářství, je neúnosná byrokracie.

Spolufinancováno z prostředků Evropské unie

REPORTÁŽ

text: Anežka Hesová, foto: Honza Mudra

My vám ty dotace nezávidíme

Bioplynová stanice o výkonu 250 kW dodává energii a teplo do všech objektů v hospodářství včetně penzionu a obytných domů. Digestát (zbylý materiál po výrobě bioplynu) najde využití jako organické hnojivo a přebytky energie Basařovi prodávají do sítě.

Třetí generaci farmářů v Prosečném v Podkrkonoší tvoří tři bratři Basařovi: Jan, Ondřej a Jiří. Památku jejich prarodičů, kteří tu začali sedlačit v roce 1945, dnes připomíná kaplička nedaleko obce. Stejně jako všechny soukromé zemědělce i Basařovy čekalo v padesátých letech zabavení majetku a násilné ukončení jejich hospodaření. Po čtyřiceti letech se k němu vrátili rodiče dnešních farmářů, kteří si zpočátku pronajali teletník, později i kravín a nakonec od státu odkoupili celý areál. „Byly tady všude kopřivy a břízy, vypadalo to jako zámek Šípkové Růženky,“ vzpomíná na dobu rekonstrukce statku Jan Basař, jeden ze tří bratrů, kteří dnes na farmě žijí a pracují. Za třicet let se rozrostla nejen rodina Basařových, ale i celé hospodářství, které v současné době zahrnuje obdělávání více než 500 hektarů půdy, chov více než 200 kusů masného skotu, prodej masa, provoz penzionu a také menší bioplynové stanice, která celý areál zásobuje elektřinou a teplem.

Rozhodnutí převzít po rodičích farmu ale nebylo pro Jana, Ondřeje a Jiřího samozřejmostí. „Zpočátku jsme váhali, jestli nás to všechny uživí,“ přiznává Jan Basař. V prvních letech jim v tom pomohlo rozšiřování pozemků, které sourozencům pronajímali okolní vlastníci. Díky obdělávání půdy se rodině začalo dařit a k dalším úspěchům přispěla houževnatost a odvaha bratrů pouštět se do stále nových projektů. „Nejprve to byly služby,“ vypráví Basař. „V celém okrese byl jen jeden majitel stroje na vázání balíků slámy. Všichni začínající zemědělci si nechávali

dělat balíky u něj a on to nestíhal.“ Basařovi se proto rozhodli pořídit si technologii na výrobu balíků, jezdili po okolí a zajišťovali zemědělcům lisování a balení senáže. Postupem času se rodině dařilo rozšiřovat pozemky i stádo a vrátila se k chovu dobytka.

Ani tady ale bratři neustrnuli. „My to máme v krvi, že pořad něco nového zkusíme,“ říká Jan Basař. „Nejdřív jsme chovali dojnice. To obnášelo každý den ráno v půl páté a večer zase v půl páté dojit. Produkovali jsme tisíc dvě stě litrů mléka denně. Ale potom jsme usoudili, že nechceme být celý život uvázaní jen ke chlívu. A tak jsme přešli na masňačky.“ V roce 2006 Basařovi prodali celé mléčné stádo a pořídili si skot masného plemene aberdeen angus. Zvířata jsou černá a nemají rohy, na trhu jsou velmi žádaná pro vynikající kvalitu masa.

Bioplynku krmíme stejně jako krávy

Když Basařovi přestali dojit, měli zase prostor pro další inovace. „Tehdy se tatka v novinách dočetl, že existuje nějaká bioplynová stanice, která zpracovává zemědělský odpad a vyrábí z něj energii,“ vybavuje si Basař. V té době ještě v Česku žádné zemědělské bioplynky nebyly. To farmáře zaujalo, a když si pak ověřili, že některé technologie umí zpracovat i trávu, které měli Basařovi dostatek, rozhodli se postavit si vlastní bioplynovou stanici na své farmě. V roce 2008 ji uvedli do provozu a od té doby pracuje na plný výkon. Vyrábí 250 kW elektřiny a 230 kW tepla, kterým rodina v zimě vytápí penzion, zázemí, kravín, skleník i všechny obytné domy na farmě. Přebytky elektřiny prodávají do sítě.

Rodinná farma Basařovi chová v podhůří Krkonoš hovězí dobytek, věnuje se rostlinné výrobě, zpracování masa, krajinotvorbě a agroturistice. Za svůj inovativní přístup získala v roce 2022 od Asociace soukromého zemědělství ČR titul Farma roku.

Spolufinancováno z prostředků Evropské unie

Penzion na farmě nabízí ubytování v apartmánech. Návštěvníci se tu seznámí s chodem zemědělského podniku a dětem udělá radost společnost drobných hospodářských zvířat.

Po patnácti letech chovu dojníc přešli Basařovi na výkrm masného skotu plemene aberdeen angus. Na farmě dnes chovají více než 200 kusů dobytka.

Ve Farmářském domě ve Vrchlabí si zákazníci koupí vyzrálé hovězí maso z automatu nebo si zde vyzvednou zásilku farmářských produktů, kterou si objednali v e-shopu.

S provozem bioplynové stanice mají Basařovi skvělou zkušenost. „Každý den se jen nakrmí trávou, stejně jako dobytek,“ konstatuje farmář. Digestát, což je zbylý odpad po fermentačním procesu, jde využít na poli jako výborné hnojivo. Obsahuje fosfor, dusík a draslík, které jsou zásadní pro úrodnost půdy. V případě malé bioplynky rodiny Basařových sice digestát nenahradí všechno hnojivo, ale dobře doplní hnůj a další suroviny, které půda na polích potřebuje.

Ne každá bioplynová stanice je však spolehlivá. „Poslední dobou se vyrojila spousta dodavatelů těchto technologií a někteří farmáři naletěli podvodníkům. Postavili si třeba bioplynku za padesát milionů a ona jim teď nefunguje, protože se ucpává a vůbec se nedostanou na plný výkon,“ popisuje špatné zkušenosti některých zemědělců Basař. U sebe mluví o štěstí, že vsadil na důvěryhodného výrobce a s provozem je spokojený. Rozšíření bioplynových stanic mezi zemědělci považuje za přínosné, hlavně kvůli energetické nezávislosti a podpoře obnovitelných zdrojů. Prodej přebyteků elektřiny do sítě byl ale před zvýšením cen energií závislý na státní podpoře ve formě zeleného bonusu. Tento rok se prodejci zelené energie obešli bez státního příspěvku, v současné době už ale výkupní cena energie opět klesá a potřeba zeleného bonusu se vrací. „Žijete v nejistotě. Jeden den se mluví o tom, jak chceme být energeticky nezávislí a podporovat obnovitelné zdroje, druhý den zase vláda prohlásí, že zelené bonusy zruší. Podnikat se státem je dost ošemetné,“ přiznává Basař.

Pro maso do automatu

Prodej masa je na farmě Basařových novinkou posledních let. Do roku 2019 se tu odchovávala telata k prodeji do zahraničí. „Dělá to tak devadesát procent chovatelů. V zimě se telata narodí, na jaře jdou na pastvu, na podzim přiběhnou třístakiloví zástaváci (mladá odstavená telata – pozn. red.), naženou se na kamion a odvezou do Turecka nebo Chorvatska. To nám bylo líto,“ říká Basař. A tak se ještě se sousedním farmářem rozhodl založit vlastní bourárnu a pustit se do zpracování masa. Prodávat maso přímo na statku nebylo moc praktické. Poptávka sice byla, ale zákazníci přijížděli v nepředvídatelných časech, a ne vždy byl po ruce člověk, který by jim maso prodal. Tak začali uvažovat o farmářské prodejně ve Vrchlabí. Do toho přišel nápad na další inovaci. „V Česku to nebylo obvyklé, ale na Západě jsme okoukali, že existují automaty nejen na tatranky, ale i na maso. A tak jsme navázali spolupráci s výrobcem těchto automatů, a nejenže jsme si je pořídili pro sebe, ale začali jsme je i zprostředkovávat dalším farmářům,“ popisuje Basař. Ukázalo se, že to byla správná volba. Právě farmáři totiž často řeší distribuci svých produktů a nemohou si dovolit strávit celý den osobně na tržišti, aby své výrobky prodali. Chladicí automat je pro ně ideálním řešením. Postaví ho k silnici nebo do prodejny, každé ráno doplní vyprodané kusy a mohou jít za svou práci.

Kromě neustále přístupného automatu přímo na farmě založili v nedalekém Vrchlabí takzvaný Farmářský dům, kde mohou své produkty formou automatů prodávat i okolní zemědělci. Zároveň jsou zde automatizované výdejní boxy pro objednávky z e-shopu. „Ve Farmářském domě máme třeba za sobotu kolem osmdesáti prodejů a přitom tam nemusíme mít žádného prodáváče,“ pochvaluje si Basař. „Funguje to tak, že každý týden porážíme na jatkách, následující den maso převezeme do naší bourárny, kde týden zraje ve visu, potom se rozbourá na 26 druhů masa a nechá se tři neděle zrát ve vakuu. Potom jde do těch automatů, kde se může ještě měsíc prodávat, protože další zrání tomu masu prospívá.“

O doplňování automatů se farmářům stará zaměstnankyně, která pomáhá i v bourárně s balením a etiketováním masa. Kromě ní Basařovi zaměstnávají řezníka a tři další pracovníky v zemědělství, z rodiny pracují na farmě všichni tři bratři Basařovi, jejich rodiče a manželky. Jedna se stará o administrativu, druhá má v areálu kadeřnictví a třetí zajišťuje chod penzionu, který rodina odkoupila a zrekonstruovala pro ubytování hostů. „Z ekonomického hlediska by bylo nejjednodušší prostě jen pěstovat pšenici a řepku. Rostlináři se občas diví, proč pořád vymýšlíme něco nového. Nám se ale ta diverzifikace činností hodně vyplatila,“ hodnotí Basař. „Když byl třeba covid, nemohli jsme provozovat ubytování, ale zas bylo o člověka víc na farmě. Na druhou stranu byl zase větší zájem o balené maso z automatu, tam stouply prodeje. Teď je zase krize, lidé nemají peníze a maso kupují méně. Tak se těžiště našeho podnikání různě posouvá.“

Nemusíme si nechat všechno líbit

K financování využívají Basařovi i evropské fondy, největší investicí byla stavba bioplynové stanice, podporu ale využili třeba i k vybavení penzionu. „Nebyla to jednoduchá záležitost,“ vzpomíná Basař na kauzu, která málem skončila u soudu. Vypsání dotačního programu se týkal agroturistiky, Basařovi v té době rekonstruovali ubytování, a tak dotace využili pro nákup vybavení. Stáli o kvalitní práci a chtěli do ní zapojit místní truhláře, podlaháře a elektrikáře, jenže narazili na Státní zemědělský intervenční fond (SZIF), který jim doporučoval objednat všechno v jednom velkém nákupním řetězci. „To jsme nechtěli. Nejmenuje se to celé náhodou Program rozvoje venkova? Proč nerozvíjet venkov tím, že zaměstnáme místní řemeslníky?“ ptá se Basař.

Ještě větší trable pak zažili s nákupem dalšího drobnějšího vybavení. Od dodavatele hotelového zboží Basařovi koupili řadu položek od proštěradel přes držáky na mýdlo až po záchodové šetky. Zástupci SZIF přijeli na kontrolu zakoupeného zboží a všechno bylo v pořádku. Pak ale přišlo rozhodnutí o proplacení pouze poloviny zboží, protože mezi zakoupenými položkami byly věci, které nevydrží po dobu trvání projektu. Šlo tedy o výrobky, které mají pravděpodobnou životnost menší než pět let. „Ale byl to

program na vybavení ubytování! Nebylo tam napsáno, že jde jen o postele a matrace. My jsme navíc nakoupili zboží u kvalitní firmy, která nám garantuje, že to pět let vydrží," oponuje Basař. Po odvolání případ postoupil k pražské pobočce SZIF, která nákup dokonce vyhodnotila ještě přísněji a zamítla proplacení všech položek. Basařovi to tak nechtěli nechat a rozhodli se podat na SZIF žalobu. Kauzu řešila i Evropská komise, která musela posoudit podmínky dotačního programu. Po předžalobní výzvě nakonec SZIF své rozhodnutí přehodnotil a proplatil Basařovým celou požadovanou částku. „Peníze jsme dostali až po pěti letech. Šlo ale hlavně o princip kvůli ostatním žadatelům. My jsme v tom měli jen 700 tisíc, ale když si někdo postaví stáj a čeká na výplatu patnácti milionů, je to likvidační," shrnuje svou zkušenost Basař a dodává: „Myslím, že jsme vytvořili dobrý precedens, že si malý zemědělec jako koncový příjemce dotace nemusí nechat všechno líbit.“

Příběh zároveň ilustruje, jaké potíže mohou mít zemědělci s podáváním žádostí, vyplácením a vyúčtováním dotací, o kterých ve společnosti stále přetrvávají předsudky. „Občas na obecním zastupitelstvu slyším jízlivé poznámky typu: My vám ty miliony nezávidíme," krčí rameny farmář. Většina lidí má podle něj zkreslenou představu o tom, co ve skutečnosti využívání dotačních programů obnáší.

Víc než jen šterk na poli

Inovaci se Basařovi nebojí ani v přístupu k obdělávání půdy. „Největším tématem je teď pro nás regenerativní zemědělství. Protože i když jsme zmenšili pole a zatravnili svažitě pozemky, klimatické změně a s ní související erozi půdy se nevyhneme," konstatuje farmář a ukazuje to na příkladu silných bouřek, které dříve přicházely jen v létě, ale teď se s nimi setkává i v únoru nebo v říjnu. Taková bouřka dokáže vymlít zakořeněnou pšenici nebo spláchnout pole tak, že zásadně sníží jeho úrodnost. „Došlo nám, že pokud chceme svým dětem předat něco víc než jenom šterk na poli, musíme půdu lépe chránit," dodává Basař.

V regenerativním zemědělství je podle něj důležité, aby se nehýbalo s půdou. To znamená udržovat pole stále zakryté plodinami, pomocnými plodinami nebo meziplodinami, které zajistí život v půdě. O kypření se mají starat kořeny rostlin a žížaly. Stroje pak vůbec nemusí se zemí hýbat, což ji ochrání před tím, aby z ní každá bouřka vymlela všechny živiny a půdu odnesla do řeky. Na první pohled je to jednoduché, ale vyžaduje to změnu přemýšlení nad pěstováním rostlin. A překonání dalších předsudků. „My to teď zkoušíme na pár polích a zatím úspěšně. Lidé se nás ptají, jestli tam nemáme víc myší a škůdců. Neumí si představit, že by pole neměli na podzim zorané a čisté. Myši jsou ale na všech polích. Na tom zoraném i na tom regenerativním. Stejně tak další škůdci, v tom není rozdíl," popisuje své zkušenosti Basař.

Dávno víme, že největší erozi půdy způsobuje orba. Regenerativní přístup je cestou, jak se bez ní obejít.

Nevýhody mohou být podle něj v tom, že ze začátku je regenerativní pole náročnější na hnojiva. A Basař také připouští, že půda může mít v prvních letech nižší výnosy. Z vlastní zkušenosti ale říká, že to není tak hrozné, jak se zemědělci obávají. Výsledky bude možné hodnotit až s odstupem let. Dát půdu do stavu, aby žila, je podle Basaře dlouhý, ale nevyhnutelný proces. „Dávno víme, že největší erozi způsobuje orba. V regenerativním přístupu vidíme cestu, jak se bez ní obejít," říká rozhodně.

Každé čtvrté prase je vaše

Nový vítr přinesli farmáři z Prosečného i do myslivosti. „Když se zaseje, hne se s hlínou a ona voní. To láká divoká prasata. Stejně tak zralé obilí. Mivali jsme na něm i statisícové škody," popisuje Basař. Hledat pomoc u místního mysliveckého sdružení však bylo marné. Lovci třeba pracovali ve směnném provozu v blízké automobilce, a než si na lov udělali čas, zvěř už mezitím úrodu zničila. „Myslivost a zemědělství k sobě patří, ale my jsme s těmi místními myslivci měli jen samé neshody," dodává farmář a přidává historku o tom, jak jednou šel se svými bratry a otcem na obhlídku pšenice a myslivec čihající tam na posedu je vyhnal z jejich vlastního pole: „Tehdy mi došla trpělivost a rozhodl jsem se, že založíme vlastní honitbu.“

To ovšem není tak jednoduché. Podmínkou je dát dohromady 500 souvislých hektarů půdy a to málokterý zemědělec má. Ani Basařovým jejich pozemky nestačily, protože území musí na sebe navazovat, nesmí ho rozdělovat ani sebemenší mez. Farmáři se proto museli domluvit s vlastníky dalších pozemků a získat jejich souhlas. Po roce vyjednávání uspořádali valnou hromadu, která jim honitbu schválila. „Byla to opravdu revoluce ve vztahu zemědělců a myslivců. Konec starého režimu," hodnotí to Basař. Vše se začalo budovat od začátku. Posedy, krmelce, ale především nový způsob komunikace mezi farmáři a lovci. Ti dnes mají společnou whatsappovou skupinu, a když někde farmář zahlédne škodu, stačí mu sdílet fotku místa a někdo z myslivců se tam hned vypraví. „Pro nás je výhodou, že to máme pod kontrolou. Myslivce motivujeme tím, že každé čtvrté zastřelené prase si mohou nechat. Nějakou zvěřinu z toho máme do své bourárny a k prodeji, takže celé je to krásně v souladu. Samozřejmě nám to tu myslivost nezaplatí, ale my díky té vlastní honitbě nemáme třeba třísettisícové škody na úrodě. V tomto smyslu to pro nás není ztrátové," říká spokojeně Basař.

Systém by nejspíš fungoval i dalším zemědělcům, potíží je ale v podmínkách založení honitby. Dát dohromady souvislé pětisethektarové území nebo se domluvit se všemi jeho vlastníky je pro většinu farmářů obtížné. Asociace soukromého zemědělství se proto snaží prosadit změnu této legislativy. Farmářům, kteří se stejně jako Jan Basař nebojí nových věcí, by se tím otevřely další možnosti k proměnám českého zemědělství.

Jak zlepšit výuku dějepisu?

S badatelskou metodou si žáci osvojí nové dovednosti.

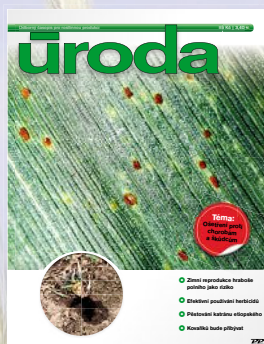

Více na ChytréČesko.org

Společný projekt serveru Aktuálně.cz a Nadace České spořitelny zaměřený na vzdělávání

vydavatelství odborných časopisů a publikací pro zemědělce

tištěná / online verze časopisů

naše pole
2023
zemědělská výstava

Polní výstavy

